EDEBİYAT DERGİSİ

82

ilhan berk
özdemir asaf
salah birsel
turgut uyar
mehmet h. doğan
metin eloğlu
tomris uyar
nihat ziyalan
refik durbaş
uğur kökden
mehmet taner
a. shaff / füsun altıok
metin altıok
p. weiss / yurdanur salman
metin güven
p. chauchard / b. onaran
izzet yasar
hikmet altınkaynak
ali yanardağ

SOYUT

AĞUSTOS 1975 / 10 LİRA

EDEBİYAT DERGİSİ

SAYI 82 — AĞUSTOS 1975

bu sayıda :

ilhan berk / özdemir asaf / salâh birsel / turgut uyar
mehmet h. doğan / metin eloğlu / tomris uyar / nihat ziyalan
refik durbaş / uğur kökden / mehmet taner / adam schaff
füsun altıok / metin altıok / peter weiss / yurdanur salman
metin güven / paul chauchard / bertan onaran / izzet yasar
hikmet altınkaynak / ali yanardağ

sahibi ve sorumlu yönetmeni :
halil ibrahim bahar

yönetim yeri :
ankara hanı 4/44, ankara caddesi - ıstanbul

havale ve yazışma :
halil i. bahar, mithatpaşa caddesi 19/3, beyazıt - ıstanbul

sayısı 10, altı aylığı 60, yıllığı 120 lira
yabancı ülkelere 180 lira

dizgi: met/er matbaası, tel: 28 28 90 - baskı: ze basımevi
kapak baskısı: reyo ofset, tel: 22 78 08

ben, VII.

ilhan berk

I

BABAM

Çocukluğum olmadığını söyledim. Çocukluk nedir ki de böyle diyorum? Hem çocukluğunu yaşamış olanlarla benim aramdaki ayrım nedir? Öyle sanıyorum ki benim çocukluğum olmadı derken, babamı, bir onu düşünüyorum da böyle diyorum. Babam olmadı, ben baba nedir bilmiyorum demek yerine, çocukluğum olmadı benim, diyorum. Nedir çocuklukta ansınan hem? Baba, ana, kardeşler, arkadaşlar değil mi? Ama en çok da baba olmalı. Çocukluk asıl babayla başlıyor, diyeceğim. Babamı düşününce, ondan hiçbir şey ansımadığım için, çocukluğum yok diyorum. Babamın yalnız boyu bosu, bir de yüzü geliyor gözlerimin önüne. Sonra da elleri. Hepsi bu. Onu evimizde hiç görmedim. Onunla hiç oynamadım. Bayramlar dışında, hiç el ele yürümedik (aslında elini tuttuğumu da kesinlikle bilmiyorum, öyle sanıyorum). Beni hiç dövmüş olabilir mi? Bilmiyorum. Hiç sevdi mi? Onu da bilmiyorum. Elinin yanağımın üstünde hiç bir anısı yok. Saçlarımda, üstümde başımda, ayaklarımda da yok. Onunla bir deniz kıyısına, kıra, dağlara hiç çıkmadık. Gökyüzüne hiç birlikte bakmadık. Nasıl kızar, neye kızar, neyi sever? bilmiyorum. Yalnız kısa boylu, yuvarlak yüzlü olduğunu çıkarabiliyorum. Kısa boylu, tıknaz, şişman. Tombul elli. Bütün Ortaanadolulular gibi bir kara (Ege'ye, Manisa'ya, güzelim Ege'ye, Manisa'ya, Karaman'dan çıkıp gelmiş) adamı. Yavaş, sakin bir duruşu, öyle de bir yürüyüşü vardı. Bir yalan dolan adamı olduğunu hep duyardım. Onun için Tezvir Veli diye bir ünü vardı. Ansıdığım üç dükkânında (yoğurtçu, leblebici, yazıcı) yalnız kadınlar gördüm, onlar var bir belleğimde. Annemden beş çocuk yapmıştı, bir o kadar da ikinci karısından, dükkâna gidip gelen kadınlardan olanları ise yazık ki

bilmiyorum. Onu gördüğüm bayramların dışında, hep anlatılanlarla yaşıyor bende. Bir fotoğrafın altında *haltercümesiyle* yaşayan birisi. Babamı salt böyle ansıdığım için, çocukluğum olmadı benim diyorum.

ANNEM

Çocukluğum annem. Ama şimdi daha iyi anlıyorum, anneyle çokluk olmuyor. Bir annenin çocuğunu korkutacağı, sevindireceği, kendisinden başka kimsesi yoksa, o çocuğun salt anne imgesi yarımdır bu dünyada. Birlikte bir sofraya oturulmuyor, konuşulmuyor, gülünmüyor, ağlanmıyordur çünkü. Sonra benim anne diye ansıdığım da ihtiyar, yıkık bir kadınsa. Onun ihtiyarlığına bakıp, onu beyaz, uzun, güzel bir kadın olarak düşünmem, onu öyle büyütmem, süslemem, aslında benim imgelem dünyamın kurduğu bir boşluktan başka nedir ki? Onun gençliğini bilmemek, salt o gençliği düşleyip onu çizmek, acıyı büyük harflerle yazmak elbet. Annemle hiç güzel bir şeyin önüne gidip bakmadık. Ne gök, ne su yolları, ne kırlar var anımda. Salt acı, salt fukaralık. Hep önüne bakan, uzun, güzel bir yüz. Eski giysiler içinde dünya güzeli bir beden, uzun, incecik kollar, eller. Küçücük ayaklar, topuklar, ayak parmakları, beyaz tırnaklar. Uzun gözler, ince, düz resimler gibi bir ağız, dudaklar, çene... Solgun yanaklar, biraz çıkık elmacık kemikleri, kulaklar, yok gibi kaşlar, kirpikler. Annemle oturur konuşurduk ama, hiçbir tümcesi şöyle enine boyuna yeretmemiş bende. «*Artık lambayı kıs, yatma zamanı.*» diye bir tümce örneğin. Ben, hep ben sorardım, o da hep bana karşılık veren bir insan. Sakin, ağırbaşlı, kâğıtlar gibi beyaz, duru karşılıklar. Salt yatağımızı yapan, odamıza çekidüzen veren, kapıyı açıp kapayan, bana yumurta kıran (yumurtayı ne denli severdim, yağda yumurtayı, o bunu nasıl ve nerden bulurdu) bir el. Annemle geçen çocukluk bu. İple çekilmiş gibi düz, pek değişmeyen, duruk, sarı, zayıf bir çocukluk. Uysaldım, annem gibi de sessiz. Uysallık, sessizlik annemden bana geçen (ağabeylerimi düşünüyorum da) en belirgin yönüm olmadı mı? Biraz da hüzün: Korkunç ince, korkunç sarı, beyaz.

Annem böyle bir fotoğrafa vurur, böyle bir fotoğrafın arabına.

II

AĞABEYLER

Dört erkek kardeştik: Hüseyin, Tevfik, Halil İbrahim ve ben. Hüseyin ağabeyimden çok sözettim, bitiremiyorum onu. Yalnız ço-

cukluğum değil, gençliğim de o demek. Ve en çok şu köğüklerde var o:

Uzun biri ve tabancasıyla gider gittiği yere ve her sabah atı bağlanır

Ve dip odalı evler gibi sinirli gergin ve karanlık.

Hüseyin ağabeyimi hiç boyunbağlı görmedim. Ben hariç, evde öbür iki ağabeyime de kullandırmadı. Sınıfının tam bir adamıydı. Okumamıştı, küçük yaşta da hayata atılmıştı. Ağabeyimin beni ayrı tutuşu, beni de kendilerine benzetmek istememeyişi, benim okula gitmemdendi. Bende bunu seviyordu da. Sınıfına bu denli bağlı bir insan, beni boyunbağlı görmek, onu sevindiriyordu bile diyebilirim. Tevfik ağabeyim bey gibi giyinmeye, bey gibi olmaya meraklıydı, bu da onu çileden çıkarıyordu. Tevfik ağabeyim eve gelirken, uzun sokak kapısının orada boyunbağını, ceketindeki mendili çıkararak eve gelirdi; ağabeyimden korkardı. Kaç kez kendi eliyle çıkarıp atmıştı onun boyunbağını. Halil İbrahim ağabeyim, o da onun gibi sınıfının adamıydı ve öyle kaldı. Üçü de okuma yazma bilirlerdi, hele Hüseyin ağabeyimin çok güzel bir elyazısı vardı, siyasayı da günügününe izlerdi, ama hep bir halk adamı olarak. İyi giyinir, iyi yiyip içerdi. Manisa'daki saltanatlı, tantanalı günlerini bırakıp (artık Tekel idaresi kurulup, kaçak rakı kırallığını yapamaz olunca) İstanbul'a göçünce, çok sıkıntı çekmiş, ama çabuk toparlanmış, Küçükpazar'da bir balıkçı dükkânı, Bozdağan Kemeri'nde de bir evi olmuştu. Balıkhanede de sözü geçen bir insan. Ölüm döşeğinde, Balıkhanenin sayılı balıkçılarının onu sık sık görmeye geldiğini görmüştüm. Bu onurlu, uzun, güzel insan veremden öldü. Ölümünde bulunamadım ama, son günlerinde yanındaydım, kan kusuşlarında ona tas tuttum. Onunla geçirdiğim uzun bir geceyi hiç unutamam: Kan kusuyordu ve tası hep benim tutmamı istiyordu. Yengemin ne zaman tasa eli uzansa, o bana işaret eder, benim tutmamı isterdi. Tası ağzının yanına getirir, kanın gürül gürül akışını görürdüm. Bunca yıl bana bakmıştı ve bunu sanki ödetmek isterdi. İyi de yaptı. Kanı ben o zaman tanıdım. Ağabeyim bende en çok iki şeye kızardı. İç çamaşırlarıma ve sağdan kalkmayı öğrenemeyişime. İç çamaşırlarıma dışım gibi özen göstermezdim, bu da onu deli ederdi. Yataktan sağdan kalkmamı isterdi, bense bunu bir türlü beceremezdim. Ben artık koca bir adamdım, ama o, benim hep sağdan kalkmam için direnirdi. Odaya girdiğinde ben hep yatakta olurdum, onu görünce de sağımı solumu şaşırırdım. Soldan kalkmayı uğursuzluk sayardı. Ben, bugün de her yataktan kalkışımda onun bu halini ansır, korkarım hâlâ. Ondan zaten hepimiz korkardık.

Hüseyin ağabeyim çok hovarda bir insandı. Dölünü bol bol harcadığı için de sonunda iktidarsız kalmıştı. Ben onun bu halini çok sonraları, evde kavanozlarla badem, fıstık dolu kapları görünce anladım. İktidarsızlığına bunların iyi geleceğini söylemiş olacaklardı. Bu yüzden olacak, son zamanlarda hep tedirgin, sinirliydi. Öyle de öldü. Mezarı herhalde İstanbul'da olacak.

*

Ve korkunç birinci mevki kokan ikincisi (bir morina balığı gibi tembel ve cepaynalı.

Tevfik ağabeyimi de böyle düşünüyorum. Tevfik ağabeyimin dünyada hiç bir işi yoktu. Onu yalnız bir kez, İzmir'de bir bakkal dükkânı işletirken gördüm. Kısa zamanda da batırdığını. Tevfik ağabeyim bir haytaydı, bir avantacı. Şık giyinir, lugat parçalamaya meraklıydı. Olduğundan başka görünmeye bayılırdı. Kadınlara düşkündü ama, kadınların arkasına kendisini baktırmak için düşerdi. Ondan bundan borç alır ve ödemezdi. Kısaca, havadan yaşamaya alışkındı. Benim dişçide çalıştığım, hastalanıp işe gidemediğim bir gün de, dişçide birikmiş haftalıklarımı aldığını ansıyorum. Benden bile para isterdi. Kadınlar onu severdi, onu zengin biri sanırlardı ya da. Sonunda evlendi, bildiğim kadarıyla da ona karısı baktı hep. Tuhaftır, yengemin ondan hiç yakındığını duymadım. Şeytan tüylü biriydi, diyeceğim. Bende başka hiç bir anısı yok. Mezarı Manisa'da olacak.

*

Ve yıkık ve ezik olan üçüncüsü - kulağının arkasında bir cıgarayla dolaşır ve mendilinde kenar süsleri.

Halil İbrahim ağabeyim bugün yıkık ve ezik yalnız. Kulağının arkasındaki cıgarası, mendilindeki süslerse çok geride kaldı. Halil İbrahim ağabeyim çok çalışkan, dürüst, özentisiz biriydi. Çeşitli işlere girdi çıktı. Parlak bir işi olmadı ama, bir halk adamı gibi yaşadı, öyle de kaldı. Hüseyin ağabeyim ona balıkçılığı öğretti, o öldükten sonra da işini bir türlü doğrultamadı, ama yine kendisini kurtarmayı bildi, evine baktı, çocuklarını büyüttü. Bu ağabeyimi çok severim, ama bu sevgimi kolay kolay bir yere dayayamam. Belki çocukluğumun ağabeysi olmasından, belki yıkıklığından, ezikliğinden. Yıkıklığı, ezikliği yalnız onda insanca bulurum. Onda sevdiğim de bu olsa gerek. Evliliği kötü geçti, çok içtiği, bir işde karar kılmadığı, serseriliği seçtiği için de, karısı, çocukları onu bıraktı. Bundan sonra da daha bir bıraktı kendini, içkiye, bir ona sarıldı. Bütün kazandığını bir ona verdi. Uzun yıllar esrar içti, yeri de hep otel

odaları oldu, hâlâ da öyle. Bugün bu dünyada benim soyumdan bir o var. Ve bugün artık onu ne oğulları, ne de kızları yanına yaklaştırıyor. Beni de yalnız para istemek için görür. Çok yakınlarda bir gün bana :

— Ben galiba sokakta öleceğim, dedi.

Ben de çok katı :

— Öyle istiyorsan, öyle olur, dedim.

Bu bir zamanlar çok sevdiğim insan, bende de sevgi bırakmadı. Şimdi ona yalnız acıyorum, bundan da tiksiniyorum. O güzel insan kavgacı, lanetin biri şimdi. İstanbul'un kıyı, köşelerinde arabasıyla, balık, meyve satar. Sık sık da bu işi de bırakır, arabasını satar, dolaşır, sonra da yeniden araba satın almak, iş tutmak için oğullarından, kızlarından para ister, onlar da vermeyince kavga eder, rezaletler çıkarır, sonunda da bana koşar :

— Bu son, bir daha istemeyeceğim, gelmiyeceğim, der. Bu da en çok bir, iki ay sürer, yine gelir ve hep aynı şeyi söyler.

Sık sık da Belediye'nin saptadığı yerleri değiştirdiği, ordan oraya gittiği için zabıta memurlarıyla kavga eder, belli bir yerde kalmaz. Bu kavgalarının birinde de bir gözünden oldu. Bir on yıl önce bana gönderdiği, yanımdan ayırmadığım bir fotoğrafta, onu çok seviyorum. Silik, soluk bir fotoğraf bu: İstanbul'un çarşılarının birinde elarabasıyla çektirmiş. Elarabası balık dolu, yanda da kesekâğıtları sarkmış. Bir de su tenekesi var yerde. Araba bisiklet tekerlekli, güzel. O ayakta durmuş, peştemallı, sol ayağını biraz öne çıkarmış, sol eliyle de arabaya dayanmış. Giyinik, boynunda atkısı var. Yüzü Hüseyin ağabeyime çok benziyor, onun gibi bıyıklı, zayıf, dik bakıyor. Saçını sağdan ayırmış, gür. Belli ayık, işinin başında, ama yine de yüzünden ezikliği bütün bütün silinip atılmamış, tragedyası okunuyor. Ama güvenli. Bu fotoğrafı işte, çok mu çok seviyorum.

III

ÇIRAKLIK YILLARI

Şimdiye değin bende hiç yankısı yokmuş gibi görünen çıraklık yıllarımı düşünüyorum. İlk olarak da ağabeyimin çırağı olduğum o yıllar geliyor usuma.

Çocuk dünyamın, elinden rahatça tuttuğum, dünyayı görmeye çıktığım ilk insan Halil İbrahim ağabeyim oldu. Onunla Manisa'da gelip giden trenlere dondurma satardık. O, on yedi yaşlarında olacak,

ben de yedisinde. İstasyon, kentin oldukça dışında, yalnız gidip gelen trenlerle yaşayan, ayrı bir dünyaydı. Benim dünyayı görmeye başlamam, bu istasyonla olmuştur. Yaz günleri ağabeyimle ben, ilk trenle buraya gelir, son tren kalkana değin de burda kalırdık. İstasyonun hemen yanında bir gazino vardı ve biz dondurma kutusuyla oraya yerleşirdik. Ben dondurma kutusunu çevirir, boyuna çevirirdim. Ağabeyim kar keser, karları kutunun kıyılarına yerleştirir, dondurmayı karıştırırdı. Dondurma olunca da gelip geçene bağırmağa başlardım. O zamanlar dondurmalar yalnız bir renkti, ya da bizim yalnız bir kutumuz olduğu için yalnız kaymak satardık. Ağabeyimle istasyon boyunda dondurma satmamız ne kadar sürdü bilmiyorum. Ben belki okula başladım öyle bıraktım, belki ağabeyim başka işi girdi. Bildiğim bir şey varsa kendimi bir gün bir dükkânda, ciğerci çırağı olarak buldum. Birinci sınıfa değin okuyup ayrılmış olacağım. Ciğerciyi, ciğerci dükkânını iyice ansıyorum. Saraçlar, demirciler, bakkallar, tamirciler, bakırcılar içinde uzun bir sokaktaydı dükkân. Küçük, iki üç masalı, uzun kömür mangallı, camekânlı, dikdörtgen bir yer. Daha çok gelip geçenlerdi müşteriler. Gelip geçenlere ekmekler kesilir, aralarına ciğer, maydanoz, soğan konur, ellerine verilirdi. İçeriye kimse girip yemez miydi? bilmiyorum. Ustam (Kerim usta) zayıf, uzun bir adamdı. Yüzü pek gülmez, sessiz, suskundu. Dükkânda pek durmazdı. ya da daha çok öğle, akşamüstleri olurdu. Dükkânda çoğu kez yalnızdım. Ayakta, tezgâha yakın yerde dururdum. Ciğer isteyenlere önümdeki tepsiden ciğer, maydanoz, soğan alır, ekmeğin arasına koyar, verirdim. Paraları da çekmeceye koyardım. Haftalık alırmıydım, pek bilmiyorum. Alırsam da onu bana vermiyor olmalıydı ustam. Belki ağabeylerime veriyordu. Böyle diyorum, cebimde parayla pek eve döndüğüm, paramla kendime birşeyler aldığım yok usumda. Para hep elime değer kalırdı. Bakardım paralara, ve çok severdim. Ustamın yine dükkânda olmadığı bir gün, sattığım bir ciğerin parasını tam cebime atıyordum ki ustam çıka geldi ve benim parayı cebime attığımı gördü. Hiç bir şey demedi, baktı öyle yüzüme, ben de parayı çıkarıp önüne koydum. Kızardığımı, bozardığımı iyice ansıyorum. O akşam eve süklüm püklüm gittim. Beni dövdüler mi, onu da bilmiyorum. Ama ciğerci çıraklığım da böylece son bulmuştu. Bir daha o ustamı görmedim, bir daha o sokaktan geçmedim. Hepsi bu: Para çalmıştım ve atılmıştım. Bugün bunu ansırken hiç bir utanç duymuyorum, neredeyse doğal bile buluyorum. Sanırım o zamana değin parayı bilmiyordum, insanların istediği şeyi, istediği şeye çeviren bu büyülü, o denli de güçlü şeyi ben de bilmek isterdim el-

bet. Hem niçin çalışıyordum? Para hep elime değecek ve hiç kullanamayacak mıydım? Ama yazık ki başaramamıştım işte, yine elimde gidip gelmişti, o kadar. Bir daha elime ne zaman para geçti, ne zaman onu istediğim bir şeye çevirdim, o büyüyü tattım? bilmiyorum. Yazık!

*

Beni herhalde yine okula verdiler, yine bir iki yıl okula gittim, geldim ve yine okulu bıraktım. Bıraktım, çünkü bu kez bir kunduracı dükkânında buldum kendimi. Büyük bir yerdi burası, on onbeş kişi çalışan bir kundura yapım yeri. Daha çok yazlık ayakkabılar, yemeniler yapılıyordu. Bir yerde deriler kesiliyor, dikiliyor; bir yerde de köseleler kesilip, dövülüp, dikiliyordu. Bütün işyeri deri ve ter kokardı. Çok da hızlı çalışılırdı, öğle olunca herkes baygın düşerdi. Ben bu dükkândan iki şey ansıyorum: Biri, bir yemeniyi kendi ayağıma göre ölçüp, derisini kesip diktiğimi; sonra da ustamın da bu yemeniyi bana verdiğini. Sahtiyandan, siyah bir ayakkabıydı bu. Dikişli, hafif, düz. Kendim yaptığım için çok da seviyordum bu pabucu. Ayağımda kuş gibi duyardım kendimi. Yazdı, en büyük ağabeyimle, yengemle bağda oturduğumuz için, sabahları ağabeyim beni de atının arkasına bindirir, dükkânın oralara bırakırdı. Ağabeyim atı hızlı sürerdi, ben onun beline sımsıkı sarılırdım. Böyle bir gün, birden ayakkabımın bir tekini düşürdüğümü anladım ve ağabeyime söyledim. Korktuğum için hemen söyleyememiştim, söylediğimde de iş işten geçmişti, ayakkabı çok gerilerde kalmıştı. Ağabeyim küfürü basıp, beni de kırbaçlamıştı. At daha bir tırısa kalkmış, ben de ağabeyime daha bir sarılarak kente varmıştık. Geriye dönmemiştik ve ayakkabıyı da böylece yitirmiştim. İkincisi, bu dükkânda yorgun düşüp, bir öğle üstü uyuyup kalmıştım ve hepsi de benden büyük olan öbür çıraklar, beni uyuyup kaldığım duvarın dibine bağlamışlardı. Uyandığımda işyerinde bir kahkaha yükseldi. Kızarıp bozarmıştım. Bu dükkânda ne kadar kaldım, pek bilmiyorum. Ama bu iki olayı unutmam hâlâ. Şimdi ne zaman elime bir ayakkabı alsam, hep bu dükkânı, bu iki olayı ansırım, ve burkulur içim.

*

Üçüncü çıraklığım bir dişçinin yanında başlar. Bu en uzunu ve sonuncusu oldu. İki yıl kesintisiz, beş yıl da arayla onun yanında çalıştım. Dişçideki çıraklık, kalfalık yıllarımı enikonu ansıyorum. Olduğu gibi önümde duruyor. Ustam, iyi bir insandı (Hüsnü Erman) ve bana babalık etti. Hâlâ yaşıyor mudur, yaşıyorsa çok ihtiyarlamış-

tır. Tozlu, gözlüklü, güzel bir adamdı ustam. Daha yanında çalışmaya başladığımın haftasında gazocağında kaynayan bir tas kaynar suyu eline döktüm ve haftalarca eli sarılı kaldı. Beni okumaya o itti. Bir köy öğretmeninden dördüncü sınıfa değin okumuş gibi bir belge alıp, beşinci sınıfına o yazdırdı. İlkokulu, ortaokulu onun yardımıyla bitirdim. Öğretmen okulunu biterene değin de onun yanından ayrılmadım, bir dişçi olabilirdim. Dişçiyi çok seviyordum, ama annesi beni çok üzmüş, çok ağlatmıştır. Dişçinin annesi çok titiz, çok sinirli biriydi. Bütün esnaf ondan yaka silkerdi. Bunun için de evin bütün yiyeceğini bana aldırırdı. Her aldığım şeyi de iki üç kez geri gönderir ve hiç bir zaman beğenmezdi. Çoğu kez dükkâna ağlayarak dönerdim. Ve ustam her kezinde de :

— Bugün bana alıyorsan, yarın kendine alacaksın! derdi.

Öyle de oldu, bugün eve ne alıyorsam, iyisini alıyorum. Eti, sebzeleri, meyveleri, kavun, karpuzu, daha nice şeyin iyisini seçip almayı böyle öğrendim. Hele kavun, karpuzdan öyle anlar olmuştum ki, ustanın arkadaşları kavun, karpuzu bana seçtirirlerdi. Bugün kavun, karpuz üstüne bir kitap bile yazabilirim. Bir uzman kesildim. Kavunun, karpuzun iyisini daha ta karşıdan tanırım. Hiç de yanılmam.

Temizlik işi de öyle; onda da kendimi uzman düşünebilirim. Bu da bana dişçiden kaldı. Ustam, ilk tezgâhı temizlemeyi, masanın başına öyle oturmayı öğretti bana. Dişçi masası bir laboratuvar masasının benzeri; dişler, ispatüller, mumlar, alçılar, kerpetenler, macunlar, damaklar, altınlar, külçeler, gümüşler, körükler, kavçuklar. Ben o zaman öğrendiğim bu temizlik işini bugün de sürdürürüm. Yalnız masamı temizlemekle kalmam, eve de çeki düzen vermeden oturmam yerime. Yer, cam silmek; toz almak, öte beriyi yıkamak alışkanlığı bana ondan kalmadır. İyi, özenli giyinmek de yine bu çıraklık yıllarımdan kalmıştır. Hâlâ ben dişçideyken en iyi giyinir, en çok özeni o zaman gösterirmişim gibi gelir bana. Bu bana babalık etmiş insanı, ben bir daha görmedim. Manisa'yı da öyle. Geriye bakmak ürkütüyor mu beni? Yazıp bitirdiğim bir şiir gibidir benim geriye bakmam. Yazmış, bitirmişsem, artık hiç ilgim kalmaz. İçimi de böyle yıkıyorum. Böyle her kez yeniden yıkıp kuruyorum. Bir canavarlık bu. Biliyorum.

şiirler

özdemir asaf

ÇELİK

Suyun içinde bir ateş var,
Biliyorsunuz,
Ateşin içinde bir su,
Biliyor musunuz..
Dildeki yalnışlıklar
Diller dolusu,
Bilmeyorsunuz.

Bana sormadılar,
Biliyorsunuz..
Sorsalar söylemezdim,
Söylerdim, bilmiyorsunuz
Siz sormadan söyledim
Oncalarına bunca sözü,
Kucak dolusu.

NASIL

Havalarda yakalar da tilcikleri ben,
Atarım gene havalara, havalara atarım,
Ve tutarım da onları tam yere düşerlerken,
Tam yerlere düşerken tilcikleri tutarım.
Nasıl atarım, nasıl tutarım anlatamam.

Anlamlarına basıp kendimi de atarım,
Seni düşünüyorumsa kendimi tutamam..
Nasıl uçmam, nasıl düşmem anlamam.

BİR KADIN GÖRDÜM

Bir kadın gördüm,
Onun doğurduğunu gördüm,
Uyuttuğunu gördüm,
Büyüttüğünü gördüm,
Yorulduğunu gördüm,
Üzüldüğünü gördüm..
Bir kadın gördüm.

YAŞAM

Sanırım görmediniz;
Şimdi şuradan geçti.
Yazık, görmediyseniz,
Böcek gibi güzeldi.

ŞİİR

Sana bu güzellikler bizden kalsın,
Bugünlerden birşeyler bizden kalsın..
Senden almak isterler, bizi söyle;
Geleni bize gönder, bizden alsın.

MAYA

Bizi anlatmazlardı sen sen, ben ben demeseydim,
Sen de ben demeseydin, ben de sen demeseydim.
Bir öykü yürümezdi ben'ler, sen'ler katında,
Bana sen demeseydin, sana ben demeseydim.

SÖZ

Benim en sevdiğim söz, senden duyduğum ben'dir.
Hep yinelediğim söz, sana koyduğum ben'dir.
İyi olmak adına bilgiç olmak istemem.
Seni sen'lediğim söz, bir-bir oyduğum ben'dir.

okumak okumaya karşı

•

salâh birsel

Yuvarlak, pembe yüzlü, saçları Büyük İskender kesimi, otuzluk şarkıcı Yehsapet baba tatlısını şöyle tanımlar:

— Baba tatlısı suludur. Tatlının çorbasıdır. İçinde bütün bir sucuk bulunur.

Yehsapet bu fiyakalı tanımı 1972 yılında, 5 nisanı 6 nisana bağlayan gecede, Muzaffer Buyrukçu'nun düşüne girerek yapmıştır. Sonra da Buyrukçu'yu, ellerindeki baba tatlılarını nereye koyacaklarını bilemiyen garsonların fıkfıkları arasında gazinonun setine çağırmıştır.

Ne var, vay benim kırpık sakalım, Buyrukçu o gün, o babaerkil tatlıya kaşık sallamaya vakit bulamamıştır. Yalnız ertesi akşam, yine düşünde, havuzlu bir lokantaya dalıp kendisine soğanlı bir döner şöleni çeker ki bu kadar olur. Tahta bir çanakta da kuru fasulye vardır ama, ona el sürmez.

Buyrukçu'nun düşleri kavunlu, üzümlü, mürdüm erikli, portakallı, kestane şekerli, balkabaklı, patlıcanlı, patatesli, tavuklu, domatesli, leblebili ve macunludur. Üstelik de renklidir. Bunlar en çok da yeşillere saldırırlar. Mısır tarlaları, çimenler, bahçeler yeşil olduğu gibi topraklar, keçi yolları da yeşildir. Kadınlar ise daha çok esmerlere boyanır. Ama sarışın, kumral saçları topuklarına değin inen güzeller de vardır.

Buyrukçu'nun sevdiği renklerden biri de kremdir. Saraylar — evet bu düşlerde onların yeri de ayrılmıştır — otomobiller hep krem rengindedir. Ama arabaların kara taş üzerindeki kuzgundan daha kara olanları da vardır. Onlara da Buyrukçu'nun kendisi kurulur.

Krem rengi kimi zaman da kemik sarısına dönüşür. O zaman da kasıntılı saraylar, meydanı sıska evlere bırakır.

Buyrukçu'nun kalabalıkları da renklidir. En çok da mor renkte olur bunlar. Düşlerde renklerin en küçük ayrımlarına da dikkat edilir. Boyunbağlar lâcivertse, paltolar lâciverde çalar. Tüller ise menekşeye bürünür. Düşlerde sık sık raslanan renklerden biri de beyazdır. Ama beyazlık sadece koyunların, perdelerin, dişlerin —bunlar milletvekili ile tecimenlerin dişleridir—, bıyıkların bir de koltuğundan kaldırılmış başbakanların tekelindedir.

Gelin görün ki, Buyrukçu'nun düşleri hep geçmiş olaylara dayanır. Gelecekten, uzaklardan, bilinmeyenden haber yoktur onlarda. Yaşam ötesinden bilgi edinmek isterseniz Alman filozofu Jung'un düşlerine başvurmanız gerekir.

Jung düşlerinden birinde geçmiş yılların ünlü bilginlerini toplu olarak görmüştür. Bilginler aralarında latince konuşuyorlardır. Başında bösböyük bir takma saç bulunan birisi, birden kalabalığın arasından sıyrılıp Jung'a yaklaşır, ona göbek çatlatan bir soru sorar. Filozofumuz sorulanı anlamıştır, ama latincesi karşılık vermeye yetmediği için ağzını açıp bir şey diyemez. Bundan da öylesine utanır ki, onun etkisiyle uykusundan uyanır.

Filozofumuz ertesi günlerde de kendisine soru yönelten kişinin ruhsal atalarımız olabileceğini düşünmüş ve düşü ruhların yeryüzünde öğrenemedikleri şeyleri kendilerinden sonraya kalanlardan sızdırmaya çalıştıkları biçiminde yorumlamıştır.

Jung aynı yorumu bir öğrencisinin düşüne de uygular. Düş şöyledir: «Öğrenci yaşam ötesi dünyasında sınıfa benzeyen bir yere çağrılmıştır. Ön sıralarda ölmüş arkadaşları oturmaktadır. Dersin başlaması için birinin gelmesi beklenir. Ama ne öğretmen, ne konferansçı, kimseler yoktur ortalarda. Az sonra, birileri, öğrencinin yanına yaklaşarak, konferans verecek kişinin kendisi olduğunu açıklar. Çünkü, der, her insan ölür ölmez, yaşamı boyunca elde ettiği deneyleri belirtecek bir rapor sunmak zorundadır.»

Jung'un öğrencisi bu garip düşün kendi ölümünü haber verdiğini düşünür, iki ay sonra da ölür. Jung'un düşüncesi de budur. O da öğrencisinin dünyadan yeni bilgiler iletmek için görevlendirildiği kanısındadır.

Doğrusu, Jung'un görüşleri yığınların görüşüne ters düşer. Yığınlar, insanların bilgiye öldükten sonra erişebileceklerine inanırlar. Bu nedenle de boyuna ruhların yollarını keserler. Oysa Jung'a göre asıl bilgi doğanın kendindedir. Ne var, insan onu, ancak zamansal koşullar elverdiği vakit kavrayabilir. Ölüler —hadi ruhlar diyelim— bunu bildikleri içindir ki hep yaşayanların dolaylarında bulunurlar,

onlardan birtakım bilgiler kapmaya çalışırlar. Ruhlar dünyada geçirdikleri yıllar boyunca elde edemedikleri bilgileri kendilerinden sonraya kalanların elde edebileceklerini de bildiklerinden yeni ölmüş kişilerin deneylerine, görüşlerine de pek önem verirler. Bu da onların dünyadan ayrılırken ne biliyorlarsa, onlarla kaldıklarına bir işarettir.

Ama ölen karısıyle, yine ölmüş bir dostu söz konusu olunca Jung onların öbür yakada da kendilerini geliştirdikleri üzerine düşler görür. Bunlardan biri karısının, Fransa'nın güneyinde bir yerde, bütün bir gün Graal adıyle anılan o kutsal vazo üzerine inceleme yaptığını açığa vurur. Bayan Jung ölümünden önce de bu konuyla ilgilendiği ve çalışmalarını bitirmeden öldüğü için filozofumuz, karısının ölümden sonra da incelemesini sürdürdüğü sonucunu çıkarır bundan.

Jung'un dostuyla ilgili düşü ise daha ilginçtir. Çünkü bu düş arkadaşının kendi ruhunu geliştirmek için bir saniye bile yitirmediğini gösterir. O düş de aşağı yukarı şöyledir:

«Jung, dostunu yoklamaya gitmiştir. Dostu Bâle'deki evinin bahçesindedir. Yanında da kızı vardır. Dünyada yaşadığı günlerde olduğu gibi, ruhbilim öğreniminden geçmiş olan kızı kendisine ruhlar ve bilinçaltı üzerine açıklamalar yapmaktadır. Arkadaşı, kendisini görünce «Aman beni oyalama!» gibilerde bir selâm çakıştırır ve yine kızının anlattıklarına bırakır kendini.»

Denilebilir ki Jung, düşbilime yeni çaplar, sınırlar kazandırmıştır. O, düşlerinde, düş gören insanlar görecek kadar bu bilimi şıkırdımlaştırmıştır. İşin inceliği, bu insanlar da, aralarında masa topu oynarcasına Jung'u görürler düşlerinde.

Ben, çok şükür filozof olmadığım için, bugüne değin Jung gibi, düş içinde düş görmüş değilim. Hele simgesel düşlerin yanından bile geçmedim. Gerçi, Hukuk Fakültesi öğrencisi olduğum yıllarda bir kez düşümde diş fırçamın kırıldığını görmüş, sabahleyin de, dişlerimi temizlerken, traaaaak, fırçamı kırmıştım ama, yine filozof olmadığım için, bunu hiçbir şeye yoramamıştım. Dahası, o düşten birkaç ay sonra yüksek öğrenimi yüzüstü bırakmak zorunda kalışımı bile buna bağlayamamıştım.

Hoş, ben pek düş de görmem. Daha doğrusu, otuz yıl hiç görmedim. Bunun nedeni, otuz yıl arka üstü uyumuş olmamdır. Eh, bir insan da o biçim yattı mı, ya hiç düş görmez, ya da gördüklerini hatırlamaz. Ama yaşım ilerleyip de uykularım azalmaya başlayınca ben de her insan gibi sağıma, ya da soluma —bu gibi durum-

larda daha çabuk uyunur— kıvrılmaya başladım. Yatma yöntemimde yaptığım bu büyük değişiklik de beni yeniden düşlerime kavuşturdu. Gerçi bunlar Buyrukçu'nunkiler gibi renkli değillerdi ama içlerinde çok gırgır olanlar vardı. Hele geçenlerde gördüğüm bir tanesi beni iyiden iyiye etkiledi. Bakın size de anlatayım:

Büyük bir meydandaydım. İn cin top oynuyordu. Yürüdüm, yürüdüm, kiremitleri, ta İstanbul'da görünen bir konağa vardım. Kapısı ardına değin açıktı. Önünde de sivri sakallı, sivri külâhlı bir ihtiyar boş bir kaptan, dolu bir kaba duman dolduruyordu. Ondan, buranın Binbir Gece Masalları padişahı Şehriyar'ın sarayı olduğunu öğrendim.

İçeri girmek için adımımı atmıştım ki, onu odun yaran, onu kav çakan, onu su taşıyan, onu ateş yakan kırk kişi yolumu kesti. Buradan içeri giremiyeceğimi anlayınca bahçe kapısına koştum. Orasını da kırk küp bekliyordu. Kırk küpün kırkı da yağ ile doluydu. Kendime yol açmak için onlardan birine yaklaşacak oldum ki üstüme bardaktan boşanırcasına yağ yağmaya başladı. Kurtuluşu koşup kaçmakta buldum. Sarayın öteki kapılarını da boş yere yokladım. Bunlardan kimisini yedi başlı ejderhalar, kimisini dev anaları, kimisini de bir dudağı yerde, bir dudağı gökte araplar bekliyordu.

Artık saraya girmekten umudumu kesmiştim ki, düşlerinde Hilton'dan Cağaloğlu'na asansörle çıkan Buyrukçu gibi ben de beyaz bir filin sırtında Şehriyar'ın odasına daldım. Padişahın bir yanında Dinarzat, öteki yanında da ablası Şehrazat vardı. Şehrazat 176. kez anlattığı Binbir Gece Masallarını bitirmiş bu kez *Tutiname*'ye el atarak Hoca Sâit'in karısı Mahşeker'in gönlündeki gizli gülleri devşirmeye durmuştu. Padişah beni görünce, canı başına sıçradı. Masanın üstündeki vazolara saklanmış adamlarına el ederek beni kıskıvrak bağlattı. Adamların çoğu eciş, bücüş şeylerdi. Ama bir tanesi yüzünün tazeliği, endamının inceliği, boyunun terazisiyle ötekilerden ayrılıyordu. Ne var, biraz sonra onun bir cellat olduğunu anladım. Şehriyar parmağını gözüme doğru sokmuş ve karnının yarılmasına çok bir şey bırakmıyan bir gülüşle buyruğu kondurmuştu:

— Giderilsin!

Cellat da, boynundaki bir keseden çıkardığı iki metre boyunda bir yatağanla hemen tepeme dikildi. İşte o zaman Şehrazat şehrazatlığını gösterdi, şehrinin kızlarını ölümden kurtardığı gibi, bana da gönül elini uzattı. Zaten kendisine doğru dönük olduğu Şehriyar'a bir daha dönerek:

— Sultanım bu adam bir yazardır. Adı da Salâh Birsel'dir. Gerçi memleketinde yazılarını kimse okumaz ama, tüm yaşamı kahvelerde geçtiği için, dünya edebiyatı üzerine pek çok bilgisi vardır. Başını vurdurursanız bir kazancınız olmaz, ama bir odaya kapatıp kendisine bir masa, bir kalem, yeterince de kâğıt verirseniz size dünyanın dört bir bucağındaki edebiyat yapıtlarının özetini çıkarır ki, İskenderiye Kitaplığı kaç para? Böylece dünyanın en zengin kitaplığına kavuşmuş olursunuz. Çünkü bir ozanın dediğine inanmak gerekirse, kitap kitaptır, odun ve samandan olsa da çulu.

Şehriyar, benim düşüncemi bile almadan, Şehrazat'ın önerisine büyük çığlıklar arasında onayını bastırdı. Yalnız bu iş için bir yıl verdiğini, bir yıl sonunda bütün kitapların özetleri çıkmayacak olursa başımın yerinde kalmıyacağını bildirdi.

Önerinin kolayca üstesinden geleceğimi bildiğim için şu politikacısı bol dünyada daha uzun yıllar kalacağımı hesaplayarak ben de it oturumundan doğrulup padişahın eteğine vardım. Az sonra, manyetosuz bir odada, Buyrukçu'nun düşündeki soğanlı dönerle karnımı doyuruyor, üstüne de, yandan çarklı, bir dibek kahvesi çekiyordum.

Ertesi günden tezi yok, ilkçağa doğru bir geziye çıkıp Homeros'un, Eflatun'un ve daha bir sürü irili ufaklı yazarın defterlerini dürüverdim. Daha sonraki haftalarda İran'a, Hindistan'a, oradan Çin ve Japonya'ya atlayarak usturuplu konuşup usturuplu yazan ne kadar edebiyatçı varsa, topunun yapıtlarını özetledim. Dönüşte o kendini beğenmiş Romalıların ülkesinde otağ kurarak Antonius'ün, öldürttükten sonra kellesini Söylevler Kürsüsünde sergilettiği, karısı Fulvia'nın da çuvaldızla dilini deldiği Cicero'dan tutun da o yüzü yerde Horatius'a değin her yazarı bir bir didikledim.

Bu, benim üç ayımı aldı. Ortaçağın ise bir haftada hesabını gördüm. Bu çağda tüm edebiyatçılar kış uykusuna yattıklarından kitap yazacak zaman bulamamışlardı. Kimileri ise saçma sapan düşünceleri kitaplara tıkmaktansa susup bir kenarda durmayı yeğlemişlerdi. Bunların tümüne çağşaklı bir teşekkür savurduktan sonra Uyanış çağına ayak attım. Doğrusu onlar da beni çok uğraştırdı diyemem. Bunların en azılısı Dante idi. Ama o da öykülerini dizilerken sık sık kendinden geçip cansız bir ceset gibi yere yıkıldığından bana pek iş kalmıyordu. Erasmus ile Rabelais de beni pek yormadılar. *Deliliğe Övgü* yazarı insanların yarısına kaçık, öteki yarısına da kaçıklığa özenen bilge gözüyle baktığı için o ünlü kitabını birkaç tümceyle özetleyivermek mutluluğuna eriştim. Rabelais ise gü-

nün 24 saati sözcük kazanları kaynatıyor ve taze eylül şarabıyla çarmakçur oluyordu. Böylesi sözcük budalası ve şarap sarhoşu bir yazarın yapıtlarını özetlemek de hiç mi hiç güç olmadı.

Ortaçağ ile Uyanış Çağı beni pek yüreklendirmiş, bu gidişle, yakın bir gelecekte, işimin arkasını alacağım kanısını uyandırmıştı bende. Gelin görün ki, yeni çağla birlikte geveze yazarlar çağı da başlamış oluyordu.

Hele XIX. yüzyıl çene kavaflarının sayısı kabarık mı kabarıktı. Bir ara ipin ucunu kaçıracak duruma bile düştüm. Ama sonradan Hugo, Balzac, Zola, Dumas gibi laf ebelerinin edebiyatla bir ilişkileri bulunamıyacağına vararak, onları edebiyat alanından sürüp çıkardım. Oh be! Gerçi Zola, Dreyfus olayındaki tutumundan ötürü edebiyat tarihinden uzaklaştırılmaması gerektiğinde direndi ama, ben de izlenimci ressamlara, özelikle de Cézanne'a yaptıklarını yüzüne vurdum. Ötekiler ise, edebiyat tarihlerinde kendilerine çok önemli yerler ayrıldığını öne sürerek bana karşı çıktılar. Onlara da Fransızların edebiyatı ticarete çevirdiklerini, bu yüzden edebiyat tarihlerine kurulmanın bir anlam taşımayacağını söyleyerek ağızlarını kapadım.

Böylece el atmadığım ülke kalmadı. Fransa'da başlattığım aforoz işini İngiltere'de Charles Dickens'le Sir Walter Scott'a, Almanya'da Kleist ile öteki romantiklere, İspanya'da Blasko İbanez'e, Pio Baroja'ya, Amerika'da John Steinbeck'e, Rusya'da Turgenyev ile Dostoyevski'ye uyguladım.

Sıra Türk edebiyatına gelince işler yine çatallaştı. Burası da romancıdan geçilmiyordu. «Dumas'yı izleyen yazarları, diye düşündüm, aforoz etmeyecek olursam halim bitiktir.» Ama Dumas'yı başlarının üstünde taşıyanları kapı dışarı edince de geriye tek bir yazar kalmadı. Büyük şaşkınlıklar arasında, sepetlediğim romancıları yeniden eski yerlerine buyur ettim.

İşimin sonuna varmıştım ki, başımı geriye çevirip bakınca ne göreyim? Bir sürü yeni Fransız, Alman, İngiliz, Sırp, Polonyalı, Lübnanlı, Amerikan, Libyalı, İtalyan yazar beni beklemiyor mu? Hem bunların ellerinde tuttukları yapıtlar, o ana değin özetlediğim kitaplardan da çoktu. Oysa bana verilen süre de sona ermek üzereydi. İşte o zaman bütün dünya eleştirmenlerinin uyguladığı bir yöntemi izlemeye karar verdim: kitapları okumadan özetleyecektim.

Usumu, son güzde, uykuya yatırınca günde 100 kitabın defterini dürmeye başladım. Ama ben 100 kitabı rafa kaldırırken 200 yeni kitap da yayın alanında boy gösteriyordu. Baktım olacak gibi de-

ğil, dinlenme saatlerimi de, çalışma saatlerime katarak 200 kitabın terbiyesini vermeye koyuldum. Gelgelelim, bu da yeni yayınları karşılıyor, aradaki açığı bir türlü kapayamıyordu. Giderek, Martin Eden gibi uykularımı da kırparak günde 300 kitap devirme düzenine girdim. Şu var ki, 24 saatte yayınlanan kitapların sayısı da altı yüze fırladı.

Vııı, kafam durmuştu artık. Her gün, 1000 sayfalık 10 roman yazmak, bu karıncalarınkine eş bir hızla çoğalan kitapların özetini çıkarmaktan çok daha kolaydı. İşin kapağını hiçbir türlü kaldıramıyacağımı kestirince, sayın padişaha haber salarak cellatını yollamasını rica ettim. Şehriyar çok gün görmüş, çok hendek atlamış bir yüce kişiydi. Bana verdiği sürenin bitmesine daha iki hafta kaldığı halde, ertesi sabah, cellatın giyotine benzeyen kılıcını odama gönderdi. Ayıp kaçmazsa açıklayayım: yanında cellat da vardı.

Ama ben de, tüm görünüşümün tersine, pek sersemsepet sayılmazdım. Hârikalar Ülkesinin Alis'i gibi o pek ünlü ve pek beylik numaraya başvurdum. Kılıç tam boynuma ineceği sıra gözlerimi açtım ki, yavaşından soğanlı döner kokmaya başlamış olan odayı da, cellatı da bir solukta yokettim. Buna cellat kadar, Şehriyar da çok kızdı. Pıışşşt, bende de ölecek adam gözü yoktu.

Nedir, gözlerimi açtıktan sonra o görgüsüz Alis gibi koşup çay bardağına sarılmadım. Gecelik takkemi önüme koyup günümüz okurlarının durumunu düşündüm. Doğrusunda, okurların, kurbağaya saldıran yayın balığı örneğince, gıdıklarına yapışan milyonlarca kitabı, değil okumaya, adlarını saptamaya bile vakitleri yoktu. Oysa her dakika yeni yeni yazarlar, yeni yeni kitaplar fırlıyordu piyasaya. Kitapçı rafları artık almadığından kitaplar kaldırımlarda sürükleniyordu. Öte yandan, kitap pazarlama yöntemleri de öylesine gelişmişti ki bir kitabın daha birinci baskısı tükenmeden, on beşinci baskısı raya konuluyordu. Okurlar da, belki eklemeler yapılmıştır diye —kimi zaman gerçekten bunlara bir iki sözcük ekleniyordu— bu yeni baskıları da almak zorunda kalıyorlardı.

Bütün bunları düşündükten sonra kulağımı bir kenara çekip ona şunları ışıldadım:

— Ey Salâh Birsel'in kulağı, şunu iyice kap ki, yer-gök götürmeyen kitaplar olsun, pazarlama yöntemleri olsun bir yerde okurların canını kaldırtsa da giderek öfkesini kabartır. Onları kitaptan soğumaya iteler. Bir kez onlardan yüz çevirince de Hüseyin Rahmi'nin değil, çağımız yazarlarının kitaplarını bile okumaz. Okusa da anlamaz. Anlasa da anlatamaz. Eh, bir kitap da anlatılmayacak

olduktan kelli ne diye okunmalı? Zaten memleketimizin büyükleri: «Gülmeyeceksen gülme, okumayacaksan da okuma!» buyurmuşlardır. Bunun daha alengirlisi de vardır: «Okuyan dert bağlar, okumayan dört bağlar.» Biraz daha filozofçasını istersen: «Okuyanın dostu olmaz.»

Bu büyükten büyük söylevi bitirmiş, bitirmemiştim ki kapı açılarak içeri, şırrrak, Marcel Proust daldı. Arkasında da kara gün uşağı Céleste.

Ben bel bel bakınırken, Fransız yazarı —çünkü yine düş görmeye başlamıştım— üç adımda başucumu tuttu. Gözlerini gözlerime dikti, onları oradan ayırmadan da ağır ve oturaklı bir sesle uşağına şunu sordu:

— Ben her zaman ne derim sana?

— Kahve yine haşlak olmuş.

— O değil Céleste, o değil.

— Ha anladım, okumakla ilgili...

— Tastamam! Hadi şimdi gel de onu bu okuma düşmanı bayın yüzüne bir kez daha üfürüver.

Céleste tutuk tutuk yaklaştı. Sonra da ağzını burnuma uzatarak sesinin bütün gücüyle bağırdı:

— Ama Céleste, okumak gerek!

santigrad 100

●

turgut uyar

bir öpüşmenin tadını
ağzında hep kuranlar
doğamazlar sonsuz giysisini begonyanın
bir çiçeğin açamazlığını duyarlar durmadan
korkunç bir fırtına olarak
yoğun bir buğu olarak

kayıp gider sonunda birinci tekil kişi
ve kokular uçup gider
bir garip boşluk kalır
çiçeklerden yapraklardan
oylumunu yitiren adamlardan
öbür kalanlar için doyulmaz sanılan

belki önemli değil ama çekip gidelim
kedilerin kendilerinin olan akşamına

BİR AVCININ SON GÜNÜ

Geyikler bitti! Tükettim daha doğrusu!
Kuşlara el sürmedim hiç, onlar duruyor.
Neden mi? Çünkü o günler Afrika'da
—Başka yerlerde de elbet— yaşamak çok zor
Du ve kuş tüyleriyle tartılıyordu su.

Sincaplar bitti! Yani onları tükettim!
Omuzları yoktu zaten, dişleri vardı.

Şöyle bir şehirden bir şehire giderken
Otobüsler insanları nasıl sallardı
Tüfekler de iyi patlamazdı nitekim.

Her şey bitti ondan mı gidiyorum? Hayır!
Şimdi her şey için ne bir söz, ne bir yorum:
Şu: «Hayat» diye bir şey anımsıyorum!

Ek:

Giderayak boktan şarkılara dayanıyorum

iki şiir bir gözlem

•

mehmet h. doğan

«Şiirde söylenen şey kadar, belki de ondan çok, o şeyin nasıl söylendiği önemlidir» dersek çok bilinen bir gerçeği dile getirmiş oluruz. Eskilerin deyişiyle «malumu ilâm» yani «bilineni yeniden bildirme» türünden bir şey olur bu. Ama bu temel sanatsal gerçekteki düşünceyi «biçimcilik»le suçlayacaklar bugün bile çıkabileceği için bir kez daha yinelemekte yarar görüyorum ben.

Ne var ki bir terslik var bu işte. Bu düşünceyi, bu tür sanat anlayışını «biçimcilik»le suçlayanlar, öz'ün, içerik'in önemsenmediğini, ikinci derecede düşünüldüğünü ileri sürenler genellikle. Öz'ün zararına biçimin yüceltildiğini, öne alındığını söylerler.

Aslında bu kadar basit değildir sorun: özle biçim arasında bir senlik-benlik kavgası, bir birincilik-ikincilik yarışı değildir. Birine birinciliği, ötekine ikinciliği vermekle çözülemez; ne de birinciliği birine veren *biçimci,* ötekine verense (ne diyeceğiz?) *özcü* olur. Gelin o ünlü sözcükleri kullanıp da «biçimle öz arasında diyalektik bir ilişki vardır» diyerek kestirmeden gitmektense başka sorular soralım kendimize.

Özcüler, «söylenmesi gerekli olan şey söylensin de *nasıl* söylenirse söylensin, önemli değil» mi diyorlar? Sanmıyorum ben. Onlar da söylemiyor bunu. Sanat etkinliğinin tümden yadsınması demek olurdu bu; bir şiirle bir söylevin, bir öyküyle bir tutanağın, bir romanla bir tarih kitabının aynı şey olduğunu söylemeye gelirdik sonunda. Daha müziği işe karıştırmadan hem de. Müziği ne ile bir tutmamız gerekirdi o zaman? Evet, onlar da söylemiyor bunu. Şiirse, bir şiirden belli sanatsal gerekleri yerine getirmesini istiyorlar. Örneğin, günlük konuşmadan ayrı bir söyleyişi, ayrı bir sözdizimini içermesini... vb. Şöyle, okununca insanın içine işlesin okunan şeyler,

diyorlar. Bunu unutmadan, «söylenen şeyler insanın içine işlesin» sözlerini unutmadan bir başka soruya geçelim:

«Biçimci» diye suçlananlar, «ne söylenirse söylensin, ama güzel söylensin» mi diyorlar? Yani anlamsız da olsa bir şey söyleyeceksin, ama bunu güzel söyleyeceksin, biçim'li söyleyeceksin!.. Biçimcilikle suçlananlar bunu mu ileri sürüyor? İyi ama, belli bir anlam yükü, bir duygu ya da düşünceyi belli bir iletim gücü taşımayan şeyin güzel olup olmadığını nasıl anlayacağız? Giderek şiirde dil sorununu da ortadan kaldırmaz mı bu? Anlamsız sözcüklerden, hatta sözcük bile olmayan seslerden, işaretlerden bir şiir yazacaksın da güzel olacak bu? Olur mu? Herşeyden önce, *güzel* olduğunu nereden kestireceğiz? Çince bilmeyen birisi Çince bir şiirin güzelliğinin tadına varabilir mi?

Bu durumda, biçimci diye suçlananlar da, «ne söylenirse söylensin, ama güzel söylensin» demiş olmuyor. «Söylenen şeylerin insanın içine işlemesi için» güzel söylenmiş olmasını istiyorlar. Eğer etkili olmasını, okuyanda, dinleyende belli bir etki yaratmasını, onu sarsmasını istiyorsak söylediklerimizin, güzel söylememiz, *biçimli* söylememiz gerekir, diyorlar. En azından bunun için önemlidir *bir şeyin nasıl söylendiği,* diyorlar. Öyleyse bu çabayı, neden özü yüceltme çabası olarak almayalım? Kendimizi şiirle anlatmak savıyla ortaya çıkıyorsak, yazdığımız şeyin her şeyden önce şiir olması gerekir demek neden biçimcilik olsun? Öz'e asıl büyük önemi veren, biçimcilikle suçlananlar mı oluyor, yoksa onları suçlayanlar mı şimdi?

Yanlış yere, haksız yere «biçimcilik»le suçlananlar, aslında sanat uğraşının onsuz edilmez bir kuralını: her sanatın kendine özgü yasaları olduğu, bir sanat yapıtı yaratabilmek için bu yasalara kesinlikle uymanın zorunlu olduğu kuralını savunmuş oluyorlar, bu kuralı görmezlikten, bilmezlikten gelenler karşısında.

Baştan beri, «biçimciler» değil de «biçimcilikle suçlananlar» diyorum, «yanlış yere suçlananlar» diyorum. Nedeni, gerçek biçimcilik'le (formalism) bu suçlamaların ilişkisinin olmayışı. Sanatlarda biçimden vazgeçilemiyeceğini savunmak başka; *katkısız sanat* yandaşları gibi, sanat yapıtlarında değerlendirilecek tek şeyin, yapıtın kendisinden gelen, kendisinde olan biçimsel öğe olduğunu, bunun dışındaki şeylerin ise (dış dünya betimlemeleri, resmin öykü yanı, gerçek yaşamla ilgili şeyler — yani tümüyle öz dediğimiz şey) bizim sanat yapıtının asıl değerini görmemize engel olan, değerlendirmede hiç hesaba katılmaması gereken şeyler olduğunu ileri sürmek başka şeydir.

Biçim'e, belli bir sanat ustalığına verilen önem, sanat yapıtının kendisine ve öz'e saygınlık kazandırırken, öz'e saltık bir egemenlik tanıyan düşünce sanatlarda ustalığın, emek öğesinin aşağılanmasına, sanat yapıtlarında yoksullaşmaya yol açar. Doğru, haklı, büyük şeyler söylemenin sanat yaratısına yeteceği yanlış anlayışına götürür bizi. Gerçek biçimcilerin düştüğü yanlışın bir başka türü olmaz mı bu da?

Sanıyorum, bu yanlış değerlendirmelerin, yanlış kapı çalmaların nedeni, büyük ölçüde, «Biçimi öz belirler» sözlerinin gerçek anlamını kavrayamamış olmakta yatmaktadır. «Biçimi öz belirler» sözleri, her kapıyı açacak büyülü sözler değildir. Somut koşullardan, tarihsel gerçeklerden ayırılarak, tek tek sanat yapıtlarına mekanik bir biçimde uygulandığında —her yasa gibi— yanlış sonuçlar verir. Aldatır insanı. «Bu şiirin özü şu, öyleyse biçimi de şöyle olmalıdır» gibi bir mantıktan çok, sanat olayını tarihsel gelişimi, somut ve özel koşulları içinde incelemeyi, sanat yapıtlarının oluşumunda da bir öz-biçim çelişkisi olduğunu unutmadan, buna uygun sonuçlar çıkarmayı gerektirir.

Özün belirlediği biçimi bulacak, kullanacak olan yine de kişidir, sanatçının kendisidir. Burada, sanat uğraşının, sonunda, bütün öteki yaratı alanlarından daha öznel bir alan olduğu gerçeği ortaya çıkar. Kısacası, biçimden, «anlatım güzelliğini» anlıyorsak, aynı öz, iki ayrı sanatçıda, hatta aynı sanatçının iki ayrı yapıtında ayrı değerde güzellikler olarak doğar. Bu nedenle, aynı özü içeren iki yapıt arasında yapılacak değerlendirmede, yukardan beri söylemekte olduğumuz «sanatın kendine özgü yasalarının», emek öğesinin, yeteneğin, somut koşulların göz önüne alınması, yapılacak biçim-güzellik değerlendirmesinin bunlara dayatılması gerekir. Bunlar dışında bir dayanağımız yoktur.

Bir örnekle kanıtlayalım bu söylediklerimizi. İki ünlü şairimizin, birbirinden tam on yıl arayla, aynı özü işleyen iki şiirini karşılaştıralım.

Amacımızın, iki şair arasında bir değerlendirme yapmak, birini ötekine üstün göstermek değil, şiirde anlatımın, söyleyişin önemini vurgulamak olduğunu daha baştan koyalım.

Her iki şiirde de, yeni doğan bir bebeğe, daha çok acı, mutsuz, katlanılması zorunlu yanlarıyla dünyamız tanıtılıyor. Nelere göğüs germesi, katlanması gerekeceği acı, alaylı bir dille muştulanıyor sanki bebeğe.

Tarih sırasına göre, şiirlerin ilki Melih Cevdet'in 1952'de yayımlanmış *Telgrafhane* adlı kitabından *Dursun Bebeğe Ninni:*

Merhaba Dursun bebek merhaba
İşte su
İşte ışık
İşte hava
İşte Dursun bebek bizim dünya

Dandini dandini dastana
Dursun bebek uyusun
Uyusun da aman çabuk büyüsün
Danalar girmiş bostana

Daha neler var neler var daha
İşte kundak
İşte hapis
İşte kavga
İşte Dursun bebek bizim dünya
....

İkincisi ise Nâzım'ın 1961 de yazdığı başlıksız bir şiir (N. Hikmet, Son Şiirleri, s. 118, Habora 1970):

. . .

hoş geldin bebek
yaşama sırası sende
senin yolunu gözlüyor kuş palazı boğmaca kara çiçek
sıtma ince hastalık yürek enfarktı kanser filân
işsizlik açlık filân
tren kazası otobüs kazası uçak kazası iş kazası yer depremi
sel baskını kuraklık filân
kara sevda ayyaşlık filân
polis copu hapisane kapısı falan
senin yolunu gözlüyor atom bombası falan
....
....

İki şiirin kurgusuna baktığımızda, Melih Cevdet'in aynı özü daha şiirsel, daha kısa ve etkileyici bir biçimde verdiğini görüyoruz. Dursun Bebek'te, sözcüklerin başarılı istiflenmesine karşılık Nâzım'ın şiirinde rasgele bir yığma var. Yalnızca birbirine benzer kavramlar yanyana getirilmekle yetinilmiş: hastalıklar, kazalar, baskınlar, baskılar... vb. Bir sözcük ötekinden, ya da bir kavram grubu öteki gruptan önce ya da sonra getirilse bir şey değişmeyecek. Bu rasgele yığ-

ma, okuyucuda giderek bir bıkkınlık uyandırıyor, şiirin sonunun nasıl geleceğini kestirebiliyor okuyucu. İstense daha da uzatılabilir ya da bir yerde kesilebilirdi sanısı doğuyor insanda.

Oysa Melih Cevdet, ilk bölümde, gözünü açar açmaz gördüğü, algıladığı dünyayı bebeğe, su'yu, ışık'ı, hava'sıyla tanıttıktan sonra dünyanın bu kadarla bitmediğini, daha çok şeyler göreceğini anlatmak istiyor ve ustaca özetliyor bu sayısız şeyi: *Daha neler var neler var daha,* dizesiyle. Ve «*İşte*» ortak paydası altında birer sözcükle sıralıyor bunları, «kundak» gibi sesteş sözcüklerle anlamı daha da yoğunlaştırarak.

Nâzım'ın dize sonlarında kullandığı «filân, falan» gibi sözcüklere karşılık Melih Cevdet «İşte»yi kullanmış. Ama iki sözcüğün aynı değerde bir etki yarattığı söylenemez. Melih Cevdet'te şiirin kurgusunda yapı taşı değerinde özel bir yeri varken «İşte» sözcüğünün, Nâzım'daki «filan» ya da «falan» sözcükleri yalnızca bir kısaltma ya da ayrı kavramlar arasında bir kesme ve ayırma görevi görüyor. Şiirden çıkarılmaları yapıda büyük bir noksanlık yapmayacak.

Nâzım'ın öteki şiirlerindeki imge zenginliğini bu şiirde bulamıyoruz. Hastalık adları, kazalar, sıkıntılar, yıkımlar sıralanmakla yetinilmiş.

Buna karşılık Melih Cevdet imgelere, ustaca çağrışımlara dayamış şiirini.

Özetle, Melih Cevdet aynı sözü, aynı duyguyu Nâzım'dan çok daha az kavram ve sözle ama daha yoğun, daha sağlam bir şiirsel yapı içinde dile getirmiş oluyor *Dursun Bebeğe Ninni*de.

Şiirin başarısı, belli bir özün, şiirin kurallarına uygun bir dille ortaya konmuş olmasından geliyor. Yani şiirsel kurguya, biçime gerekli özenin gösterilmiş olmasından, kusursuz bir yapı çıkıyor ortaya. Kuşkusuz aynı öz bir öyküyle anlatılacak olsaydı yapıtın kurgusu, biçimi başka türlü olacaktı. Bu da, baştan beri sanatlarda öz kadar, hatta ondan da çok söyleyişin, anlatımın neden önemli olduğunu açıklar bize. Bir de, politikayı, sanat ve edebiyata araç olarak kullanma açıkgözlülüğünün çıkar yol olmadığını.

soluk

•

metin eloğlu

Mehmet Seyda'ya

İti bağladılar ağaca,
Ağacı bana bağladılar,
Beni yağmura;
Ve soluyuşumuzu yere/çaldılar.

Çözdük, kopardık o kırnap zincirleri;
Soluk/soluğa it, ağaç, yağmur ve ben..

Çoğu şiirlerimiz şimdilik yarı;
Bir kerpiç solunum var.
— aman hele şu ara —
Aman düşmesin aykırı!

1975 günlerinin dökümü

•

tomris uyar

21 mayıs

Bu mayısın yirmibiri en uzun ve sıcak günlerden biriydi. Ertesi güne de taştı.

İkindi üstü ter içinde «Sonsuz Ölüm»ü seyrettim. Elimde, bir bahçe duvarından kaçak kopardığım kocaman, katmerli, kokusu dünyayı tutan bir eski zaman gülü vardı. Filim boyunca koktu, çok da yaraştı filme.

«Bir daha Bolivya'ya gideceksek, n'olur gerçekten Bolivya olsun orası,» diyor Butch Cassidy.

Çarpışarak ölmek kadar açıklayıcı bir eylem düşünemiyorum. «Ölüm Noktası»nı da bu yüzden sevmiştim ya. Bir de Spencer Tracy'nin «Dağ»ını. Üçü arasındaki ortak yanları yakalamaya çalıştım.

Galiba beni asıl çeken üçünde de ortak olan «soyutlama yöntemi». Başta somut bir engelden yola çıkılıyor. Aşılması gereken bir engel: Dağ, Hız ya da Kiralık Polisler. Gelgelelim yaşandıkça soyutlanıyor, garip bir nitelik kazanıyor engel, (burada soyutlama'yı, insan zekâsının son aşaması olarak gördüğümü belirtmeliyim. Absürd'ü, bulanık'ı, karışık'ı hep «soyut» sözcüğüyle karşılıyoruz. Sanatın ancak önce genelleyebilme sonra da soyutlayabilme işlemleriyle evrensellik kazanacağını unutarak) karşısına çıktığı kişinin yaşama nedeni, yaşadığını kavratan nesne'si oluyor.

«Ölüm Noktası»ndaki eski otomobil yarışçısının tek suçu, arabayı hızlı sürmektir. Ama kısa zamanda bu adî suç, toplumsal bir olay niteliği kazanır. Başka başka kişilerin başka başka engel'lerini simgeler hale gelir. Kimileri desteklerken kimileri düpedüz düşman kesilir sürücüye. Filimde kullanılan sözcüklerle, «Onun nerede du-

racağı önemli değil artık, kimlerin onu durdurabileceği önemli»dir. Kendi öz engelini yitirmeye başladığını anlayan yarışçı da, önüne çıkan somut duvarı hızla aşarak öte yana geçer.

Erişilmez Dağ'ın doruğuna çıkabilen Spencer Tracy, amacının çarpıtılmaması için onca sevdiği kardeşini bile gözden çıkarmaz mı? Dağ'ı bir daha, *kendince* kazanmak için doruktan inmez mi?

«Sonsuz Ölüm»de gülerek ölenler vardı. İki ünlü haydut. Üstelik «bankalar tam kıvamındayken...» İzlerini süren kiralık candarmaların çabasına bir türlü akıl erdiremiyorlardı. İspanyolca bilmedikleri için sözlüğe bakarak soyabiliyorlardı bankaları. Kidd, yüzme de bilmiyordu üstelik. Tanımıyorlardı pek birbirlerini. Yalnız eşittiler, onu biliyorlardı. İkisi de ikinci kişiydi. Filmin başkişisi «engel»di çünkü.

«Yağmur damlaları boyuna düşüyor başıma,» şarkısı da en aşağı benim gül kadar yakışmıştı filme.

22 mayıs

Sabah 5'te kalkıp evi topladım, birikmiş bulaşıkları yıkadım.

Küçük Turgut'la Ankara'ya dönüyoruz. Serin, erken sabah havasında başım dönüyordu daha.

Otobüste yanıma bir teyze düştü. İlk gidiyormuş Ankara'ya. Damadının bir işini kovalayacakmış. Genel Kurmay'da. Nasıl başarabileceğini anlıyamadım, tansiyonu epey yüksek, azıcık bunamış da.

O konuşurken bir başka teyze karıştı söze. O da Genel Kurmay'a gidiyormuş oğlunu yoklamaya. O da ilk geliyormuş Ankara'ya. (Böyle raslantılar ancak otobüslerde olur!) Birbirlerine telefon numaralarını verdiler; bir pürüz çıkarsa yardımcı olabilmek amacıyla!

Yemek molasında bir genç gelip bizim masaya oturdu. Onca kişi içinde beni seçeceğini biliyordum, bu yüzden de gerekli hazırlıkları yapmış yani gözlüğümü takmış, elime ingilizce bir kitap almış ve en ciddi yüzümü takınmıştım ama para etmedi. Geldi, oturdu. Bu sefer de utandım, ablalık edip bir fırında sütlâç ısmarladım ona, o da yetmedi utanmasın diye bir krem karamel de kendime söyledim. İlk gelen tatlıyı yedi.

Beş yıldır Almanya'da işçi olarak çalışıyormuş. Onyedi yaşında. Aslında Orduluymuş. Almancayla karışık lâzca konuşuyor. Tabağı, garsonun masaya gelişigüzel bıraktığı yerde kaldı. Önüne çekmeye cesaret edemedi bir türlü.

Ağabeyini beş yıldır görmemiş. Bir Alman kızından çocuğu ol-

muş ağabeyinin, çok da güzel bir bebekmiş. Ağabeyi kalkıp Türkiye'ye gelince Alman kızı da bir Almanla evlenmiş. Çocuk onların yanındaymış şimdi. Yalnız konuşamıyormuş. Bakalım ağabeyi bunlara ne diyecek? Bana sordu.

Oysa Zeynep ablası hiç öyle değilmiş. Zeynep ablasını benim tanımadığımdan hiç kuşkusu yoktu.

Ayrılırken yanaklarından öptüm. Ankara'ya vardığımızda akşamdı. Ağabeyini istediği gibi bulabilse keşke, diye düşündüm.

Dönmek ne güzel bir duygu, ona bakınca anladım.

8 haziran

«Günaydın Geceyarısı» bitti. «Okurların-yazarları» ile «yazarların-yazarları» üstüne nicedir düşünmüştüm. Bu kesin bir ayrım değil tabii. Okurların kendilerine yakın bulduğu yazarları, best-seller'ları yazarların da sevdiği oluyor kimi zaman yalnız bir de yazarlara *birşeyler* kazandıran kitaplar var ki okura pek seslenmiyor demek istiyorum. Rhys'ın kitabı bunlardan. Adının hep sessiz harflerden oluşması ne kadar açıklayıcı... «Yaşantımın bu kadar basit ve tekdüze görüntüsüne karşılık beni seven kahvelerle sevmeyenler, dost sokaklarla dost olmayanlar, içinde mutlu olduğum odalarla mutlu olmadıklarım, güzel göründüğüm aynalarla güzel görünmediklerim, bana şans getiren elbiselerle getirmeyenler arasında (*aslında* olacak herhalde) karmaşık bir meseledir.» Hiç önemli sayılamayacak, tutulmayacak, tutumu benimsenemeyecek bir yazar Rhys. Tam bir nihilist. Ama içtenliği romanın her sayfasında elle tutulacak kadar belirgin. Bir gün bir yazara, bir şaire ufak bir anıştırma yoluyla müthiş çağrışımlar, geniş kapsamlı gözlemler getirebilir ancak. Yazarlarda yaşayarak gittikçe okura açılır, kendi erir, siner, unutulur, ama kıpırdattığı şey sürer.

«Okur-yazarı» Simmel'den birşeyler öğrenmeye çalıştım. Değil öğrenmek yarısına bile gelemedim en iyi kitabının. Hailey, Robbins gibi yazarları «tramplen yazar» diye niteliyordum bir zaman. Okur, onlara alıştıkça birtakım yazma yöntemlerine —ilk bakışta güç gelebilecek imgelere çağrışım sıçramalarına— alışabilir ve sonunda onları aşarak sahici yazılara yönelir sanıyordum. Galiba yanılmışım. Tıkayıcı, yetindirici yazarlar bunlar. Durduran, köstekleyen.

Değer yargılarımız ne kadar altüst olmuş! Çok sevdiğim bir roman olan «Çimento» bile bir yazar-romanı çerçevesinde kaldı.

21 haziran

İç Savaş'a mı gidiyoruz iç savaşın içinde miyiz? Bugün Gerede saldırısı. 13 Mayıs'ta Demirel'e tokatlı suikast. Ezberlediğimiz kötü senaryoları seyretmek zorunda kaldığımız için onurumuz kırılıyor biliyorum ama kırılmalı da.

Tam bu gün Amerikan Kolejleri Mezunları Derneği'nden bir çağrı aldım :

«Kolejli Arkadaş,

Temmuz mehtabında Arnavutköy «campus»unda buluşmak istemez misiniz? İşte Mezunlar Derneğiniz sizler için bir «Yaz Gecesi Rüyası» tertipledi.»

Kıyafet serbestmiş. Zengin menu, bol viski ve Tiffany Discotheque varmış. Geçen sefer de resital eşliğinde moda defilesine çağrı yollamışlardı. Alay mı ediyorlar benimle? Kiminle?

kırk, otuzbeşten beş sonra

•

nihat ziyalan

suyun beyazını farketmeden içen
uykuyu çocukca uyuyandım.
beni bile delip geçerdi gözümün parıltısı
ulaşamazdım boyuma.
göğüs ilerde, yara yara yürüyen
dumanı tütendim

kırk, otuzbeşten beş sonra
korkan
üşüyen
kılıçtan geçirilenim

yenmek için yalnızımı, ses çıkarmalıyım.
alıp elime saçımı,
tenimi
tırnağımı, dişimi
alıp elime kendimi
ses çıkarmalıyım,
alıp elime kendimi

geçmişin demir parmaklıklarına sürterek
sürterek geçmişin demir parmaklıklarına

MAŞUK

Suyun ve uykunun doğum yerini bilmiyor ama
bütün içkilerin adresi kayıtlı defterinde
bir bira içseniz dünyanın herhangi bir yerinde
önce onun adına dolar bardaklar, onun adına sonra

Çünkü hayatta kimsesi yok adından başka

ÖZERBEYCAN

Geçen yıl Malazgirt'te askerdi
bu yıl Akçay'da yelken hocası

İlkokuldan beri Milliyet gazetesine abone

Geçen yıl Ahmet Celâl'in kitabını resimledi
bu yıl kanyak damıtıyor yalnızlığından

İlkokuldan beri konuşmuyor hiç bir berberle

ALİ RIZA

Adı: Özel Ali Rıza Kokteyl

Malzeme: Büyük bir bardakta
2 cl cin
1 cl nane likörü
3 cl greyfurt suyu

İçimi: Hoş kokulu, leziz ve çarpıcı
dinî bayram günleri dışında
Çin Pavyonda sabaha karşı

Halk Partili ilk barmendir Ali Rıza

İDİL

Sorular üretiyor durmadan küçük İdil

Çiçekler de uyur mu anne
güneşin evi nerde anne
balıklar okula gitmez mi anne
Celâl dayım neden şişman anne

Sorular üretiyor durmadan küçük İdil

Kuşlar kiminle saklambaç oynar
bahçelerine kar yağdığı zaman anne

BEKİR SAMİ ÖZSERT

Harman sigarası, diazem ve sarışın bir kız
yalnızca bunları işledi yapıtlarında
en ünlü romancısıydı çağının ama
bu gün sadece okul kitaplarında yazdıkları

Sigarayı bıraktı, roman yazmıyor artık
yalnızca avukatlık yaparak kazanıyor hayatını

NAZAN

Öder Bozok'un bir şiirine göre
Abem Yücel ve Abbas Mirza'nın çağdaşı
tanınmış tabela ressamı ve kantocu

Asıl adını ve soyadını kimse bilmiyor

Yapıtlarının geniş bir bibliyografyası
Refik Durbaş'ın «Hücremde Ayışığı» kitabında

faşizm üstüne mektuplar — I

uğur kökden

İTALYAN İLKBAHARI VE ÖLÜM

Torino, nisan 1975.

İtalya yolu beklenmediklerle, güzelliklerle doludur. Bu yolu ezbere biliyordum. Bununla beraber gene de heyecanlıyım.

Piza, Floransa, Milano, Cenova! Hele sonuncu, kimbilir kaç kez uğrağım oldu?

Beni Torino'ya ulaştıracak yolu iki yandan çizen km taşları anılardan yontulmuştur, denebilir. Şimdi gördüklerimi, on yıl geriden, birer birer anımsıyorum. Her biri, daldıkları derin uykudan uyanarak yüze vuruyorlar; nice küçük ayrıntıyı, kopuk ve sisli bir anıyı, yitik bir sesi bende yeniden yaşatıyorlar.

Gerçekten, sanki bu durum kolayca seçilemeyen bir gençleşmeydi.

Çevrede, Fransa sınırına doğru uzak tepelerde kar var. Kentte ise, bahar salkım-saçak. Dağ manzaraları, birdenbire, bilinmeyen, kolayca açıklayamayacağım bir özlem uyandırdı bende. Alplerin İsviçre'ye bakan yumuşak eğimli yamaçlarını, yahut bir Vandal pençesi gibi İtalya'ya sarkmış koyu gölgeli, derin kuytulukları düşünmeden edemedim. Uzak özgürlüğe, yalnızlık duygusuna, yahut bir daha asla ele geçirilmeyecek yitik yıllara karşı mıydı, duyduğum özlem? Sahip olduğum sınırsız zamana mı, yoksa o büyük enerjiye mi özlem duyuyordum?

Oysa, İtalya'nın her dönemi yeni bir gençliktir.

Şaşırtıcı, kıvrak, şen, çekici ve bağlayıcı İtalya! Seni seviyorum: ışığını, gürültünü, selvilerini, yiyeceğini, bahçelerini ve güneşini.

Her şey çabuk değişir burada. Canlı, gelişen ve büyüyen bir varlık, İtalya'da yaşam. Gözle görülür bir değişim, belirli bir birikim olmuş, geçen son on yıl içinde.

Kendimi, birden, Via Roma üstünde bir kahvede buldum. Bir dizi sütunlara oturmuş kemerlerin örttüğü bir yaya kaldırımı.

Meyve suyu söyledim beyaz ceketli garsona. Ananasın saman sarısı rengi arkasında, tadı ağıza yayılan, serin bir «afrika» süzülüyor damaktan. Berrak ve cömert. Hemingway'in bunaltıcı, vahşi ve sıcak kıtasından çok değişik bir Afrika.

Gelip geçenlere, yakındakilere ve uzak şekillere, belirsiz renklere gözümü kaydırıyorum: güvercinsiz, turistsiz, üniformasız bir yer sanki yok gibi.

*

O sabah geç uyandım. Kalktığım zaman, çevrede sis vardı. Ayrıca, elle tutulur bir serinlik. Havanın iyi olacağını düşünerek yüzüm güldü. Güneşsiz, yeşilsiz bir Torino —nedense— düşünemiyorum.

Yürürken, çimenler üstündeki sabah çiği ayakları ıslatıyor. Yakındaki bir inşaat makinasının kaba gürültüsü, havuzdaki kurbağaların sinirli senfonisine karışmakta. Bir yanda, dar gezinti yolunu kaplayan sarı çakıl taşları; öbür yanda yüksek otlar. Gök, mavi-külrengi arası. Hafif kapalı. Parçalı bulutlar var. Bununla birlikte, besbelli güneş uzakta değil.

Öğleye doğru hava tamamen açtı. Biçilmiş ot kokusu, esintiyle kımıldanan çamlar, güneşi taşıyan salkım söğüt ve elips havuzun kirli sularında sevinçle oynayan kırmızı balıklar. Başımı göğe kaldırdım. Kentin orta yerindeki bu küçük ve sınırlı doğa parçasından içime sızan mutluluğu bir yakarış gibi dışarıya taşırmak istedim.

Önümde yağı alınmış bir bardak soğuk süt, latte fredo, sabah gazeteleri ile birlikte. Öyle anlaşılıyor ki, bahardan daha önce ve daha yoğun olarak, siyaset insanı çepeçevre kuşatmaktadır. Bilinç için vazgeçilmez bir oksijen, politika. Çünkü, zengin ve dolu bir çağ yaşıyoruz. Günler içinde herhangi bir gün değil, geçirdiklerimiz. Özellikle, şu cumartesiyi alalım: 12 nisan.

Güneydoğu Asya'da sessizce bir dönem sona eriyor. Trajik bir günbatımı. Kanlı bir savaşla birleşen amerikan askeri müdahaleleri, çağı artık bitiyor. Bu küçük ve bahtsız yarımada, kirlerinden arınarak bundan böyle yaralarını sarmaya çalışacak. Ölülerini gömecek ve unutmayacak.

Bu sabah Amerikalılar Kamboçya'yı boşalttı. Sonuncu işbirlikçi de beraber gitti. Bir numara, zaten, daha önce kaçmıştı. Şimdi, Ho-

nolulu'daki villasında. Yahut, bir vatansız olarak öleceği Amerika yolunda. Damat Ferit gibi, Kerenski gibi, Spinola gibi...

Satılmış yöneticileriyle birlikte, yapay ve payandalı bir devlet tarihin gölgelerine karışıyor.

Bu değişmeyen, kaçınılmaz ve geri dönüşsüz bir yazgıdır.

Efendiler kirli işleri bitince eldivenlerini çıkarmışlar, kullandıkları maşayı daima bir yana atmışlardır. Söz gelimi, bir akşam önce, koruyucu ve güçlü ülkenin başkanı, bir ders olan konuşmasında, Kmer Cumhuriyetini kendi alınyazısına, o acı sona bıraktığını apaçık dile getirmişti. Kuşkusuz, «derin üzüntüleri ile» birlikte.

Koruyucular, onur düşkünü ve tedirgin son Kamboçyalı yöneticiler kadrosunu kapalı soğuk et kamyonları içinde havaalanına taşıdılar. Tepede, kurtarıcı deniz helikopterlerinin yaptığı sürekli gök balesi. Yerde, yabancı zırhlıların iğreti ve kaypak desteğine sığınmış, yurttaşlarının top ateşi altında itişip-kakışan, sabırsız, heyecanlı ve korkak bir küme.

Son dakikalar, vatan topraklarını bir soluk önce bırakıp gitmenin saklanmayan rahatlığı ve sevinci ile dolu.

Oysa, ayni mevsimde, başka iklimlerde, sessiz saygı duruşları yapılıyor. Bu bir siyah yıldönümü: başları dik, yürekleri inançlı, geleceğe güvenen birtakım genç insanların boyunlarını ipe uzatış yıldönümü.

*

Bugün tatil. Sokaklar boş, ılık; pazar yaşayan dağınık bir kentteyim.

Torino'nun —aynı zamanda İtalya'nın— yaşlı gazetesi LA STAMPA'yı açtım. Acaba güven oylaması ne oldu? Dün, İtalyan televizyonu hiçbir haber vermedi. Çünkü, Türkiye bir Küçük-Asya ülkesi. Avrupa'nın dışında ve ona ters düşüyor. Oysa, Çat darbesi üstüne dakikalar alan haberler verildi, açıklamalar yapıldı, haritalar gösterildi.

Stampa'nın iç sayfalarına kadar inceden inceye baktım. Ne yazık ki, yok! Hiçbir haber yer almamış! Buna karşılık Josephine Baker'in ölümünü öğrendim. Beyin kanamasından. Son olarak şarkı söylediği Paris'teki Bobino gazinosunu ve o sokağı düşünmeden edemedim: Rue de la Gaieté. Casino de Rire. Sevinç Sokağı, Kahkaha Gazinosu. Tuhaf bir raslantı.

Çikolata tenli ünlü şarkıcıdan sonra, gazete, komutan Giap'a yer veriyor. Kuzey Vietnam halkı arasında çekilmiş bir resim. Altında başlık: «Asya'nın Kızıl Napolyon'u». Doğal ki, bu bir renk

belirtisi gazete için. Daha da ötesinde, okuyucuya sunulan bir pazar kahvaltısı.

İlkbahar güneşinin ısıttığı Carlo Felice Alanında, insanlar umutlu ve gürültülü bir pazar geçiriyorlar. Güzel, seçkin ve alımlı giysiler içinde. Konuşan, dinlenen, okuyan, çevreyi seyreden, tartışan, oyun oynayan, çocuk gezdiren, bekleyen insanlardan darmadağınık bir salkım. Orta sınıf, çoğunluğu bunların. Ellerinde LA STAMPA. Parkın köşesinde bucağında Unita satanlar da var. Ağırbaşlı, fazla bir şey ummayan bir tutum içinde, çevik adımlarla dolaşıyorlar. Durmadan, beklemeden, zaman geçirmeksizin. Bir gazete almak istedim, ne yazık ki partili satıcı çoktan Luigi Lagrange sokağına saptı. Büyük Matematikçinin adını taşıyan bu görkemli sokakta silindi gözden.

Biraz ileride, günübirliğine kış sporu yapmaya gidenler otobüse biniyorlar. Ünlü Susa uzakta değil. Susa kayak merkezinden, bu genç İtalyan topluluğu kış - bahar arası bir güneş ile yüzleri çilli dönecekler. Aosta vadisi de yakınlarda. Çiçekli Alplerle içiçe.

Daha sonraki bir gün, kentten bir dostum, ince çerçeveli gözlüklerinin gerisinden bana bakıp saklamadığı bir övünme ile, «Ben Torino'lu değilim» demişti. «Aosta vadisindenim.» Bunun üstüne, ona ilk gençliğimin bir küçük kitabını, onun bende bıraktığı derin acıma duygusunu ve korkuyu anlattım. Xavier de Maistre'in öyküsünü: «Aosta Kentinin Cüzzamlısı». Sonra, dostuma, «Alplerin gerçekten dikensiz gülü var mıdır?» diye sordum.

Güldü.

«Artık ne dikensiz gül, ne korku kulesi var!» diye karşılık verdi. «Vadimiz çalışan insanlarla dolu. Tüm İtalya büyük ölçüde öyle. Modern cüzzamlılar, ötekiler: emeğin karşısında, sıkıntıdan ve yalnızlıktan patlayarak varlıklarını toplumdan koparanlar. Ondan bir ortaçağ cüzzamlısı gibi uzak kalanlar.»

Gerideki yılların sisleri arkasından, buzullarla ve kararsız manzaralarla kaplı genç Alplerin ötesinden, o ince beyaz ve soluk kitap yeniden gözlerimin önüne geldi. İşte, şimdi, tam ilkbaharın başlangıcında Torino'dayım. Yahut Aosta'da. Ne farkı var? Esen Piemento yeli, gene o vadiden kopup geliyor. Fakat, şimdi aynı sıcaklık neden beni sarıp götürmüyor? Niçin?

O pazar akşamı, ellerinde uzun kayakları ve yanık yüzleri ile, Aosta'dan, Susa'dan, Sestrières'den gelenlere özellikle bu soruyu sormak isterdim: niçin?

Pazar akşamı erkenden yatmak için odama çekildim. Yorgunum. Belirsiz bir üzüntü içimde kımıldıyor. Güven oylamasının so-

nucu, tunç renkli çehreleri ile tatilden dönen İtalyan gençliğini, kentin her köşesine yayılmış duvar yazılarını ve atan bir nabız gibi varlığını duyuran belirli bir gerilimi içimde yaşıyorum. Bu durumda, elbette uyku gelmez. Çünkü, tedirginlik düşük voltajlı bir elektrik akımı gibi vücudu geriyor; adaleleri lif lif çekip uzatıyor. Gevşemek olanak dışı.

Kimi kez, uykumda, bir «önsezi gibi belirsiz bir tehlike» beni kovalıyor. Yakalaması bir anlık iş. Heyecan, tedirginlik, kuruntu, bir çeşit korku damarlarımı tıkıyor, uykumu zehirliyor.

«Açıkta yatsam, bir ağacın altında. Yeşil otlara uzanarak, ve uyanınca doğrudan doğruya mavi göğü görsem» diye kaç kez içimden geçirdim. Kötü bir geceydi, kısacası bu gece.

*

Pazartesi.

Sabah, sancılı gecenin ilk ürününü gün ışığına çıkardı. Roma - Milano trenine dün sabotaj yapılmış. Demiryoluna konan bomba, bir metre uzunluğundaki ray parçasını koparıp atmış. Trenin ancak hızı sayesinde çok ölümlü bir kazadan kurtulmuş olduğunu gazeteler haberlerine ekliyor. İçişleri Bakanına göre, olaydan faşistler sorumlu. İşte, Çizme'nin sözde parlaklığının arkasındaki karanlık, kaos, bunalım! Hıristiyan - Demokrat iktidarın olaylar karşısında belirli bir desteği ya da işbirliği yoksa bile, acaba beceriksizliği, çekingenliği, özellikle kararsız tutumu da mı yok? Bu son soruya kolayca «hayır» denemez. Kararsızlık, kimi yerde ve kimi zaman, bir çeşit dolaylı suç ortaklığıdır. Göz yumuştur. Yeni şiddet olaylarının patlak vermesi için hazırlanmış uygun bir ortamdır.

Sanki faşizm haritası üstünde dolaşıyor gibiyim. Bir başka kargaşalıktan, faşizmin sürekli kaba kuvvet gösterileri ortamından, eksik olmayan bir sıkıyönetimden çıkıp, burada, İtalya'da, benzerleri ile burun buruna kalıyorum.

Nedir, Akdeniz'in bitmeyen çilesi? Bu alacakaranlık ortam ve ağır baskı ne zaman sona erecek? Türkiye, Yunanistan, İtalya, İspanya, ta... Portekiz'e dek tüm Güney Avrupa.

Bu ülkelerde, acaba faşistler göründükleri kadar güçlüler mi? Aslında, faşizm, güçsüzlüğünü korkunun boyutlarıyla abartmıyor mu?

Saat gece yarısına yaklaşmış. Milano ekspresi tam Floransa'ya ulaştığı sırada, o sihirli ışık beldesine, birden uğursuz ve kanlı bir patlama! Trende bin kişi, bin insan. Sağcı bir yeraltı örgütü, olayın sorumluluğunu kamuoyu önünde yüklendi: «İhtilâlci Milliyetçi

Cephe!» Bir yıl önce, on iki ölüye mal olan ağustos tren sabotajını da bu örgüt becermişti.

*

İlkbaharda İtalya geceleri çok boyutlu ve zengindir: özlemler taşır, umutlar uyandırır, düş ve gerçeği cömertçe dağıtır. Dişi gecenin memelerinden modern bir Remus ve Romulus gibi yaşama sevincini içmek olağan ve yaygın bir duygudur.

Ilık mevsimin koynunda Çalışma Sarayından nehre doğru yürüdüm. Trafiği yüklü Corso Unita d'Italia'yı geçtim. Önümde ve yarı karanlıkta iri gövdeleri seçilen binalar yığınına kuşku ile bakıyorum. Ayaklarımın beni sessizce götürdüğü, kentin dışında kalmış bu geniş hacimli salona «klüp» demek için insanın kendisini oldukça zorlaması gerekecek. Bununla beraber, yakından geçen ve geceye karışan Po nehrinin üzgün mırıltısı, salondan taşan müziği ve konuşmaları ancak bastırıyor.

İçeride, ayaktakiler oturanlardan çok. Ayakta duranların çoğu da piyanistin çevresini sarmış. Ortama bakınca, uluslararası bir klüp yahut gece demek kolay.

Oysa, bu bir kutlama. Pnom-Penh'in düşüşü kutlanıyor. Artık Kamboçya'da savaş yok! Bu sabah gelen Figaro gazetesi, Prens Norodom Sihanuk'un kısa bildirisine en üst köşede yer vermiş: «Pnom-Penh hainleri, yerel saat ile 9,30'da Kızıl Kmerlere teslim olmuşlardır.»

Piyanonun başında, düz saçları ensesinde toplanmış, sarışın, gözlüklü, tıknaz bir genç. Gerek konuşmasında, gerek parmaklarının hareketinde göze çarpan bir çekingenlik var. Belki, henüz ilk saatlerde oluşumuzun etkisi. Bununla beraber, ilk gönüllü girişimin sahibi o. International çalıyor. Sonra, arkadan Marseillaise'e geçti. Piyanonun çevresindeki İtalyan ve Fransız genç kızlar, ellerini çırparak ve sözlü olarak, müziğe eşlik ediyorlar. Daha sonra, tuşlardan «Moskova Geceleri»nin yumuşak ezgisi yükseldi.

Müzik değişiyor. Onunla birlikte Rodezya'dan, Güney Afrika'dan, Nijerya'dan gelen zencilerin, yüzlerinde o ölümsüz gülümseyişle, vücutları da dalgalanıyor. Her eklem yerinde bir hareket, yarı dans ediyorlar.

Gecenin havası gittikçe ısınıyor; dans edenler dışında, hemen herkesin elinde bir bardak: kimi beyaz Venedik şarabı içiyor, kimi kırmızı Valpolicella. Yanımdaki orta yaşlı İngiliz ise brandisini yudumluyor.

Kapıya doğru yürüdüm. Piyanoda gür ve kumral sakallı, yakı-

şıklı bir genç çoktan müziği doğuya doğru kaydırmıştı. Orta yerde ise, bir Meksikalının boyunbağını kalçaları üstüne çepeçevre sarmış, sarışın bir Çekoslovak. Belirli bir yaşa ulaşan kadın, fırlatılmış ayakkabıları bir köşede, beceriksizliği yanısıra içten bir çabayla, Faslı gencin çaldığı Arap müziğine uyarak dans etmeye çalışıyor. Sigara dumanı, sevinç, bir gecenin tutkulu dayanışması, insanın insanı arama - bulma çabası, birlikte olma mutluluğu.

Salonu arkamda bırakıp Po nehrine doğru, amaçsız, ilkbahar gecesini yanımda sürükleyerek yürümeye koyuldum. Benimle beraber olmadığına göre, acaba, İtalya nerede? Torino nerede? Pnom-Penh, yerini koyu bir boşluğa bırakmıştı. Gecenin ve bilincin açtığı, kocaman bir boşluk.

*

Son günler.

İtalya iyiden iyiye karıştı. Tüm Çizme'de havalar çok sıcak. Gerilim üst düzeyde. Napoli, Roma, Bologna, Floransa, Torino ve Milano kaynıyor. Faşizme karşı kendiliğinden oluşan sokak gösterileri ile dolup taşıyor. Bir - iki saatlik, tüm yurdu kaplayan sınırlı genel grevler. Yarımadanın her yöresinde bir Vezüv, bir Etna, bir Stromboli patlıyor, ya da patlamak üzere. Ne var ki, sokak topluluklarını ve taşkınlıklarını disiplinli kitlesel yaygın eylemle karıştırmamak gerek. İKP susuyor görünüyor. O sokağa inmedi. Bu suskun bekleyiş daha anlamlı, daha etkin, daha belirleyici.

Vahşi bir mahmuzun çelik çemberi Çizme'yi sıkıştırıyor.

Şimdi daha bir iyi anlaşılmakta, kentlerin duvar yazıları: «Non al Fascismo!», «Morta al Almirante!», «Morte al Fascio!»* Almirante, yeni-faşistlerin başbuğu. Mussolini'nin karbon kâğıdı kullanarak çıkarılmış kopyası.

Ortamın bulanıklığından ekonomiyi sorumlu tutanlar yanılıyorlar, ve, yanıltıyorlar kuşkusuz. İtalya, Avrupa'nın ekonomik bakımdan hasta adamı değil artık. O halde? Tüm bu çalkantı, kargaşalık, baskı ve gerginliğin nedeni tek: iktidar için sabırsızlanan faşizm. Bombalı tren olayının üstünden daha 24 saat geçmeden, bu kez Milano'da devrimci bir genci öldüren onlar değil mi? Yeni bir cinayet, yeni bir kurban, yeni bir kışkırtma. Karanlıkların ordusu savaşını kuytularda veriyor. Çünkü, kolluk gücü onlara destek, örtü; onlar kolluk gücüne yardımcı. İkisi bir bütün. Biri ötekinin suç ortağı. Kamu düzenine ve barışa karşı. Halka karşı. Sağlıklı, olum-

---

* «Faşizme hayır!», «Almirante'ye ölüm!»

lu ilerlemenin biricik yöntemine karşı. Dayanışmalı horgörünün yerini hesaplı ve sessiz bir hoşgörü almış sanılacak.

Bu, bir sanı değil, belki gerçeğin ta kendisi! Ve, gerisi bir aldatmaca. İtalya'yı tanıyanlar, siyasal gelişimini izleyenler çok iyi bilir ki, iktidarı elinde tutan Hıristiyan-Demokrat yöneticiler el altından MSI* ile işbirliği yapmaktadır.

Oysa tarih unutulmamalı. Geçmişte işlenenlerin benzeri hatalar ödüllenmemeli. Çünkü, ödün kapısını bir kez aralamaya görün, sonra hangi sınırına dek açılacağı belli olmaz. Buna en canlı, en yakın örnek, nazizmin yükseliş ve ilk iktidar yıllarıdır: Hitler, eski dostlarının ve tüm yandaşlarının hiçbirine sadık kalmadı. Toplama kamplarının siyasal yelpazesi herkesi içeriyordu: başta Kilise adamları olmak üzere, hıristiyan-demokrat eğilimlileri, liberalleri, sosyal-demokratları ve solcuları. O ölüm silolarında soyluların bile yeri unutulmadı.

Ne var ki, bugün, İtalya'da, solun planlı, ölçülmüş, ağır basan bir gücü var. Geçmişte olduğu gibi, toplumda bu kez yılgınlık yok. Demokratik öğeler canlı, dinamik. Sorumluluk duygusunu her fırsatta ortaya koyuyorlar. Çevre olup bitenlerle ilgili. Vurdumduymazlıktan uzak. Faşizmin taktikler dizisini, amaçlarını değerlendirebiliyor. Cinayetler karşısında ortak ve heyecanlı bir tepki var.

Üstelik, hepsinden daha önemlisi, işçi sınıfı uyanık. Bilinçli. Disiplinli. Birlik içinde. Faşist iktidar düşlerinin gerçekleşmesine izin vermemekte kararlı.

Birkaç gün sonra, faşizm belâsına karşı girişilen ulusal ayaklanmanın yıldönümü kutlanacak. Onun arkasından, yuvarlak çizgili, geniş gerdanlı, saçsız diktatörün ölüm yıldönümü geliyor. Yenik ve yorgun Mussolini, sevgili kapatması ve, faşizmin öteki büyükleri, Coma gölü yakınlarında öldürülmüşlerdi. 28 nisanda.

Göl, işte şuracıkta! Torino'ya çok yakın. İsviçre yolu üstünde. Belki, İtalyan göllerinin en güzeli.

Ölüm, kaçış yolunda, bir ilkbahar günü onları yakaladı. Tarihin öç alışı. Hiç duraksamaksızın. Sonra, Milano'da, Loretto Alanında, esinti ile yavaş yavaş sallanan baş aşağı iki vücut: Akdenizli şişman diktatör, faşizmin güçlü efsanesi, dev gövdeli «hiç», ve, cildi süt kokan, alımlı sevgilisi.

*

* MSI: yeni-faşistlerin siyasal örgütü (İtalyan Sosyal Hareketi).

Gerçekten zengin, dolu bir çağ: yaşadığımız. Çan Kay Şek öldü. Saygon düşüyor. Kore kayguda. Endonezya düşünceli. Laos ve Tayland için için kaynıyor.

Faşizm, yanlış hesaba dayanarak ters bir mevsim seçti.

Beni Roma'ya getiren uçakta Unita dağıtılmıyor yolculara. Alınmıyor çünkü. Buna karşılık, öteki, «izinli» gazeteler ayni haberi başa koymuşlar: Hıristiyan-demokrat başbakan, İKP ve İSP başkanlarını ortak bir toplantıya çağırmış. Kamu düzenini tartışmak, gerekli tedbirleri almak amacıyla.

şiirler

mehmet taner

RÜBAİ

Dere ağaçların altından akıp gidiyordu. Yazdı. Koyu gölgelikte oynayan çocuklar kimbilir hangi sözle büyülenmişti. Kral görkemiyle susmuştum ben ve susturuyordu evreni bir uçuç böceği yeniden.

İnce perdeyi şişiren yel
Yoksul şarabımı aydınlatıyor.

AĞAÇ

Yalnız çıktım bu kara ağaca da
Sarktım, incecik daldan

Daldım suya böyle ister istemez
Geniş, ağır
Yüzdüm çavlana doğru
Işıkta, yalnız

Yorgunun tekiyim, kim olayım
Seriliverdim çayırlara
Yumdum gözlerimi. Nemli ve çıplak
Daldım güpegündüz

YEM

Eski oyunlarda her zaman vardır
Biraz ekmek kokusu,
Ve akşamları uğulduyan bir kubbe
Yeme boğar Batı'nın kırlangıçlarını,
O zaman su sesi duyulur, bir kuyuya damlayan
Yarımağız bir şarkı!
Gelip geçer. Çınlar uzun uzun
İki kaşınızın arası.

marksist hümanizm

adam schaff'dan çeviren: füsun altıok

Türk okuyucusunun «Marksizm ve Varoluşçuluk» adlı yazısıyla (Marksizm Varoluşçuluk ve Birey, *çev. Evinç Dinçer, de Yayınevi, Kasım 1966, s .1-30) tanıdığı Adam Schaff, marksizmin felsefî özüne ağırlık veren ve bu dünya görüşü içerisinde insanın değerini ve anlamını belirgin kılmak çabasında bir düşünürdür. Varşova Üniversitesinde Felsefe Profesörü olan Schaff'ın «Marxism and the Human Individual» adlı yapıtından aktarılan aşağıdaki yazının, marksizmin bir hümanizm olup olmadığı üzerinde Türkiye'de de sürdürülmekte olan tartışmalara ışık tutabileceği kanısındayım. (Çev.)*

Çağımıza rahatlıkla, çatışan hümanizmler çağı adı verilebilir. Sadece bu ada sahip çıkan birçok düşünce akımları bulunmakla kalmıyor, aynı zamanda bu akımlar birbirleriyle çekişiyorlar, hatta kavga ediyorlar. Çünkü bireyin yaşamı sorununun büyüyen öneminin, çoğunlukla siyasal çatışmanın karşılıklı bir hümanizm yoksunluğu, hatta bir anti-hümanizm suçlaması biçimini almasına yol açtığı bir zamanda yaşıyoruz. Böyle saldırılar ne suçlayanın kendisinin bir hümanist olduğunun kanıtıdır, ne de karşı saldırıya karşı bir güvencedir. Hümanizmin bu yaygınlığı ve birbiriyle çatışan çeşitlenmelerinin gittikçe artan sayısı, bir tek şeyi gösterir: gerçek varoluşu bugün, daha önce hiçbir zaman olmadığı kadar tehdit edilen insan, hiç olmazsa insan mutluluğundan söz edildiğini duymakla avunmak istemektedir.

Özellikle propagandada, insana ve onun mutluluğuna ait cümleler hiç de eksik değildir. Bu sözcüklerin, anlamlarından çok şey yitirmiş olmalarının sebebi bu olsa gerektir ve insanların kuşku içerisinde sözleri eylemlerle yoklamaları kesinlikle bu yüzdendir. Hümanizmlerin çatışması öncelikle pratikte çözümlenir. Fakat bu,

kuramın tamamen değerden düştüğü anlamına gelmez. Herşeyden önce pratiğin kendiliğinden açık olması durumuna sık rastlanmaz ve pratik bize sorunlarımız için dolaysız çözümler sağlamaz. Geleceğe baktığımız zaman yoruma, dolayısıyla kurama başvurmamız gerekir. Bunun başka bir sebebi de, kamuoyunun artan güvensizliğine rağmen, ideolojilerin insanların düşüncelerini ve duygularını biçimlendirmekte hâlâ büyük bir rol oynamakta olmalarıdır ve her hümanizm bir ideolojidir.

Bu yüzdendir ki ideolojik mücadele hümanizmlerle yürütülegelmiştir. Tarafların silâhlarını bilemekte, ya da en azından şakırdatmakta olmaları şaşırtıcı değildir. Şaşırtıcı olan, marksizmin çok iyi donatımlı olmasına rağmen, uzun süre bu mücadeleden geri durmuş olmasıdır.

Hümanizmle ne kasdediyoruz? Bu soruya bir cevap verilmedikçe tartışmanın büsbütün bulanıklaşması tehlikesi kaçınılmazdır.

Bilgili bir uzman kolaylıkla «hümanizm» sözcüğünün birden çok anlamı olduğunu gösterebilirdi. Orası öyle. Ama benim niyetim sözcüğün semantik çözümlemesine girişmek değil. Ben bunun yerine, bu sözcüğün «Marksist hümanizm», «Katolik hümanizm» vb. gibi kullanışlardaki anlamını daha titiz bir şekilde ayırdetmeye çalışacağım.

Öyleyse; hümanizmle biz, insan hakkında, insanı üstün iyi olarak gören ve pratikte insan mutluluğu için en iyi koşulları sağlamayı amaçlayan bir düşünceler sistemini kasdediyoruz. Bu geniş hümanist çerçevenin içinde tabiatıyla türlü düşünce akımlarına yer vardır ve bunlar; bireyi, toplumu, insan mutluluğunu yorumlayışlarına, mutluluğa giden türlü yolların etkiliği hakkındaki kabullerine bağlı olarak birbirlerinden önemli farklar göstermekle kalmazlar, doğrudan doğruya çelişik bile olabilirler. Dolayısıyla tartışma, türlü rakip hümanizmlerden hangisinin «doğru» ya da haklı olduğu üzerinedir. Tabiatıyla bu, hangi tanımların kabul edildiğine, bu da giderek kabul edilen felsefî sisteme ve ona ilişkin değerler sistemine bağlıdır. O halde bu tartışma, daha geniş bir kuramsal bağlamdan ve pratikten soyutlanarak kendi içerisinde sonuçlandırılamaz. Öte yandan yapılabilecek şey; insan mutluluğu için en iyi koşulları yaratmak ve böylece insanları bir tek belirli hümanizm türüne ilişkin değerler sistemine inandırmak olan nihaî hedef açısından, etkililik üzerinde tartışmaktır.

Marksizm hümanizmdir, kuramsal tutarlılığı, pratikle ve eylemle olan organik birliği ile, rakiplerinin hepsinden büyük ölçüde üstün olan *radikal* bir hümanizm! Sadece sözle avunmayı değil, mut-

luluğa giden yolları tıkayan herşeyden gerçek bir kurtuluşu arayan tüm ezilenler için çekiciliği buradan gelmektedir.

«Radikal olmak» demişti Marx, «şeyleri kökünden yakalamaktır. Fakat insan için kök, insanın kendisidir... Dinin eleştirisi, *insan için en yüce varlığın insan olduğu* öğretisi ile, yani içerisinde insanın alçak, aşağılık, tutsak ve terkedilmiş bir varlık haline geldiği *tüm koşulları yıkacak kesin buyruk*la son bulur...» (1)

Marksizmin çıkış noktası kesinlikle, insanın en üstün iyi olması ve onu alçaltan toplumsal ilişkilerin değiştirilmesi için yapılan mücadeledir. Marksist düşünce sisteminin tümüne özel karakterini veren bu hareket noktası, aynı zamanda ona hümanizmi de getirir. Marksizm hümanizmdir, ama tabiî özel türden bir hümanizm. En önemli şey, marksist hümanizme damgasını vuran ve onu hümanizmin birçok diğer türlerinden ayırdeden bu farkı belirlemektir.

Herşeyden önce, her ne kadar bu hümanizmi, idealist ve spritüalist tipten hümanizmlerin karşıtı olmak üzere, *materialist* diye adlandırmak yerinde sayılırsa da, aslında bu, Marx'ın kendisinin de betimlemiş olduğu gibi, *gerçek* bir hümanizmdir. Nitekim Marx'ın kendisi bu karşıtlığı önemle belirtmiştir: «*Gerçek hümanizmin*» diyordu o, «Almanya'da *gerçek, bireysel insan* yerine «ben-bilinci»ni ya da «ruh»u koyan *spritualizm*'den veya *spekülatif idealizm*'den daha tehlikeli bir düşmanı yoktur.» (2)

Burada hümanizmin karakteri, Marx'ın çıkış noktası olarak aldığı, insan bireyi anlayışıyla açıkça bağlanmaktadır. Eğer hareket noktası, gerçek, somut (toplumsal ilişkileri açısından bakıldığında da bir o kadar somut) bireyse, işte böyle bir hümanizm *gerçek*tir. Yok eğer «ben-bilinci», «ruh» vb. hakkındaki idealist spekülasyonlardan hareket edilirse, böyle temeller üzerine kurulan hümanizm, *spritualist*tir.

Marx'ın hangi yanda yer aldığı açıktır. Onun dünya ve toplum hakkındaki görüşlerine tutarlılıkla bağlanabilecek olan hümanizm ancak gerçek hümanizmdir.

Marx'ın hümanizminin gerçekliğiyle sıkı sıkıya bağlı en karakteristik özelliklerinden biri de, tutarlı bir şekilde *özerk* oluşudur.

Marksist hümanizm gerçek bireyden ve gerçek toplumdan hareket eder ve öğretisi, insanın nesnel gerçekliği *dönüştürürken,* kendi dünyasını *yarattığı* ve dolaylı olarak kendi gelişimini etkilediği kabulü ile temellenir. Şu halde bu hümanizm, insanın dünyasını hiçbir ultra-hümanizme, dolayısıyla insanın dışındaki güçlere başvurmaksızın onun kendi güçlerinin etkinliğinin bir sonucu olarak yorumlaması açısından, tutarlı bir biçimde *özerktir.* Bu, marksist

hümanizmi sadece her türlü dinsel nitelikli spekülasyondan değil, fakat aynı zamanda, örneğin nesnel bir değerler dünyası gibi heteronom bir görüşü benimseyen nesnel idealizmden de kesinlikle ayırır. İnsan, gerçek insan, sadece hareket noktası değil, aynı zamanda kendi yazgısının *özerk* düzenleyicisi, dünyasının ve kendisinin yapıcısıdır. Ancak insanî olaylara, insan üstü güçlerin müdahalesini yadsıyan böyle bir hümanizm tutarlı diye nitelenebilir. Hâlis anlamıyla (sensu proprio) tek mümkün hümanizm de budur.

Bu temel özelliğe, marksist hümanizmin bu dünya görüşüne, bir karakteristik daha sıkı sıkıya bağlanır: Bu *militan* bir hümanizmdir.

Militan sıfatının sadece marksist hümanizme özgü kılınmasına, özellikle katolik filozoflar tarafından sık sık itirazlar gelmiştir. Örneğin, *acaba* katolik düşünceye dayanan bir hümanizm militan olarak nitelenemez mi? Şüphesiz! Hatta buna örnekler de gösterilebilir. Ne var ki burada gözönüne alınacak şey, *militan* hümanistin davranışının, kendi kuramsal öncüllerinin mantıksal sonucu mu, yoksa bunlardan bağımsız, ilineksel bir yama mı olduğudur.

Bu açıdan bakıldıkta, gerçek bireylere ve onların toplumsal ilişkilerine dayanan ve insanı üstün iyi olarak gören bir hümanizm, insanı alçaltan herşeye meydan okumak *zorundadır*. Bu durumda *militan* hümanizmin tavrı, kararlı olarak mantıksaldır. Mücadeleden kaçınmak, inanç yoksunluğu ve tutarsızlık ifade eder. Öte yandan, eğer bir hümanizm, «ruh», «kişi», «ben-bilinci» vb. den hareket ediyorsa, pratik hayatta kötülüğe karşı *durabilir*, ama *durmaya da bilir*. Çünkü onun alanı pratik hayat değil, felsefî spekülasyondur.

Bu bakımdan Marksizm safkan bir hümanizmdir ve pratikte derin kökleri vardır. Sadece belli pratik ilkeler öğütlemekle kalmaz, bunlardan pratik sonuçlar da çıkarır. Marx'ın gençliğinde *devrimci mücadeleyi* hümanizmin bir sonucu kılmış olması kesinlikle bundandır.

«Tıpkı felsefenin maddî silâhlarını proleteryada bulması gibi, proleterya da entellektüel silâhlarını felsefede bulur ve düşüncenin şimşeği bir kere halkın bâkir topraklarına derinden nüfuz etti mi Almanlar kendilerini kurtaracak ve *insan* olacaklardır...

İnsan için en yüksek varlığın insan olduğu kuramının bakış açısı benimsendikte, Almanya'nın kurtuluşu ancak pratikle mümkündür... *Almanya'nın kurtuluşu, insanın kurtuluşu* olacaktır. Felsefe bu kurtuluşun kafası, proleterya yüreğidir. Felsefe ancak proleteryanın ortadan kaldırılmasıyla gerçekleştirilebilir ve proleterya ancak felsefenin gerçekleştirilmesi ile ortadan kaldırılabilir.» (3)

Marx'ın hümanizminin militan tavrı, kuşkusuz onun mizacının bir tamamlayıcısı idi. Kızının «mutluluk» hakkındaki «anket»ine, mutluluğun «mücadele», mutsuzluğun ise «teslim olmak» demek olduğu cevabını veren biri, insan ıstırabının nedenleri üzerinde sadece tefekküre dalmakla kolay tatmin olamazdı. Ancak, marksist hümanizmin bu yanı, aynı zamanda onun kuramsal öncüllerinin mantıksal bir gerektirmesidir de.

Marx dünya görüşünü geliştirirken kendini idealizmden olduğu kadar, salt tefekkür durumundan da adamakıllı sıyırmıştır. Bu, aslında sıkı sıkıya, Marx'ın dünya görüşünün anahtarını, onun insan kuramında aramak gerektiği olgusuna bağlanır. Marx, yaşayan gerçek bireyden hareket eder; tefekkürden değil, eylemden, dünyanın değiştirilmesinden hareket eder. Gothe'nin Faust'u gibi o da, «başlangıçta eylem vardı» der ve onun için eylem, insan pratiğidir. Sonuç olarak, geleneksel felsefenin edilgin spekülasyonu —materyalizminki dahil— ona yabancıdır. Bu bakımdan idealizmin üstünlüğünü teslim eder. Çünkü gerçi idealizm bir pratik kuramına ulaşmamıştı, ulaşamazdı da, ama felsefenin etkin yönünü geliştirmişti. Marx'ın düşüncesindeki bu eğilim, onun Feuerbach felsefesini eleştirisinde doruğuna varmıştır ve ünlü «Feuerbach Üzerine Tezler»in onbirincisinde şu kanısı yansımaktadır: «Filozoflar sadece dünyayı çeşitli biçimlerde *yorumladılar,* oysa aslolan onu *değiştirmektir.*» Felsefeye *böyle* bir yaklaşımla Marx, tabiî ki insan yazgısının hümanistçe tefekkürüyle tatmin olamazdı. Felsefeyi proleteryanın tinsel bir silâhı ve proleteryayı da felsefenin maddî bir silâhı olarak gören bir insanın *militan* bir hümanizmi seçmesi *gerekirdi.*

Bununla birlikte Marx'ın, hümanizminin bu özelliğine onun genel felsefî öncüllerinden çıkarsamayla varıldığı sanılmamalıdır. Her ne kadar bu, karşılıklı etkileşimin klasik bir örneği gibi görünüyorsa da, durum aslında bunun tersi idi. Daha önce de işaret edildiği gibi *militanlık,* Marx'ın hümanizminin hareket noktasının mantıksal sonucudur. Militanlık, bu hümanizmin, insan dünyasını toplumsal insanın —ve sadece onun— yarattığı özerk bir dünya olarak yorumlayan gerçek bir hümanizm olması olgusunun bir sonucudur.

Eğer insanın dünyası ve kendisi birer öz-yaratı ürünü iseler, insan bazı —iyi, ya da kötü— insan-üstü güçler tarafından acılarından kurtarılmayı bekleyemez, beklememelidir de. Kendi kendini kurtarmaya girişmelidir. Başka deyişle, öz-yaratıya inanmak, aynı zamanda kendi kendini kurtarma düşüncesini kabul etmek demektir. Bir sınıf olarak kendini kurtarmak için bütün insanlığı kurtarma-

sı gereken proleteryanın kendi kendini kurtarması kesinlikle temelde bulunan düşüncedir. Bu, Marx'ın sosyalizminin de temelindedir. Sonuç olarak onun hümanizmi, kendini tamamlamak için mücadele ilkesini benimsemek, dolayısıyla militan bir hümanizm olmak zorundadır.

Manifesto'da ustalıkla yoğunlaştırılan Marx'ın sınıf mücadelesi ve proleteryanın sınıfsız toplumun yaratılmasındaki tarihsel görevi kuramı, ancak kendi kendini kurtarma ve militan hümanizm temeline bağlanarak anlaşılabilir. Biz sınıfla koşullanmış olanın ve sınıfsallığı aşanın diyalektiğini, Marx sosyalizmindeki genel toplumsal çıkarların olduğu kadar bunların gerçekleşmesi sırasında ortaya çıkan sevginin ve nefretin diyalektiğini de ancak bu fikirler aracılığıyla kavrayabiliriz.

Marx'ın sosyalizminin hareket noktası da insandır, ulaşacağı yer, hedefi de insandır.

Marx'ın sözünü ettiği insanın bir soyutlama olmadığını ve onun böyle bir yaklaşımı eleştirdiğini artık biliyoruz. Onun insanı; somut toplumsal ilişkileri ve bunların gerektirdiği çatışma ve mücadeleleriyle birlikte alınan gerçek bireydir. Böylece gerçek bireylerden yola çıkarak Marx ilk önce somut biçimde var olan toplumsal sınıflar ve toplumsal tabakalar hakkındaki savlarını ileri sürmüştür. Proleterya ve bu sınıfın evrensel toplumsal işlevi hakkındaki görüşlerine bu yolla varmıştır.

Ama Marx'ın varış noktası, çabalarının hedefi genellikle insandır, *her* insan tekinin mutluluğudur. Onun hümanizmindeki diyalektiğin derin anlamı buradadır; yoksa salt duygusal bir «hemcinsini sev» kuramında, ya da «bütünsel» hümanizm gevelemelerinde değil. O, insanlığın tümünü kapsadığı ve *her bir* kişiliğin tam anlamda gelişimiyle ilgilendiği içindir ki, doğrudan doğruya bütünsel *hümanizmin* gerçekleştirilmesine çalışmaktaydı. Bundan başka, her ne kadar bu hümanizm, hümanist amaçların gerçekleşmesi için yapılacak gerçek mücadeleyi yadsıyan anlamdaki bütünsel hümanizm lâfının kesinlikle karşıtı ise de, gerçekçiliği ve mücadeleyle gerçekleştirilebilmesi sayesinde, sadece bu hümanizme amaçlarından ötürü *doğru* ve *haklı* olarak *bütünsel* adı verilebilir.

Bu mücadele diyalektiği ile, sınıfla koşullu olan ve salt insanî olan arasındaki etkileşim, evrensel insan ülkülerine ulaşma yolunda sevgi ve nefretin diyalektiğine bağlanmıştır.

Sosyalizm —*her* biçimiyle— çıkış noktası olarak insanı ve yaşamın insanlığa aykırı hale getirilmesine başkaldırmayı aldığı için, insan sevgisinden ve insanın insanlıktan uzaklaştırılmasının, aşağı-

lanmasının ve mutsuzluğunun doğurduğu bir acı duygusundan yola çıkar. Sosyalizm bir anlamda insan sevgisiyle aynı şeydir. İnsandan nefret eden bir sosyalizm, kavramıyla çelişik olurdu. Yine de Marksist sosyalizm, «hemcinsini sev» türünden her türlü silik ve soyut öğütten kaçınır. O, bir mücadele öğretisidir ve hemcinsini sevme adına düşmandan nefreti emreder. Çelişki mi? Sadece yüzeyde! Aslında bu, bazen öznel olarak namuslu olsa da, çoğu zaman ikiyüzlü ve yalancı olan gevşek «bütünsel» hümanizm sloganlarından çok daha tutarlı, çok daha özgün bir inançtır.

Sosyalizm gerek çıkış noktası, gerekse hedefleri bakımından bir dostça sevgi öğretisidir. Ama sevgi sorununa soyut olarak değil, temeli ve hedefleri için kesin bir mücadeleyi içeren somut bir biçimde yaklaştığından ötürü Marksist hümanizm bu sevgiyle çelişen herşeyle, yani insanı aşağılayan, ezen, sömüren, —tek sözcükle— mutsuz kılan herşeyle savaşmak zorundadır.

Fakat «mücadele» basit bir lâftan ibaret değildir. Kendi özel çıkarları uğruna insanların mutluluk yollarını tıkayan ve böylece insanlık sevgisini yadsıyan herkesi zararsız kılmak ve oyunlarını bozmak için yapılan eylem demektir mücadele. Çünkü sınıflı toplumlarda, davranışları bilinçli olsun, bilinçsiz olsun, insan sevgisinin *düşmanları* hep bulunmuştur ve hâlâ da vardır. Bunu anlayan, aynı zamanda kardeşçe sevginin düşmanlarıyla —insanlık dâvâsının düşmanlarıyla— etkin olarak savaşılması gerektiğini ve bunun da ayrılmazcasına nefret duygularıyla bağlı olduğunu anlayacaktır. İnsan sevgisi, nesnel olarak nefret adına eylemde bulunana nefret duymayı —hele buna tiksindirici bir öznel kasıt eklenirse büsbütün düşmanlık duymayı— yadsımak şöyle dursun, öncelikle farzeder. Naziler böyle kişilerin klasik örnekleridir. Görünüş ne olursa olsun, böyle bir durumda, kim mücadelenin zorunluluğunu, dolayısıyla düşmandan nefreti yadsırsa, hümanistçe değil, tipik bir *antihümanistçe* eylemin içindedir. Çünkü hangi koşullarda olursa olsun, başka bir insana zarar vermeyi yasaklayan bir insan sevgisi öğütlemekle, sınıfsal, ulusal, ırksal, ya da başka tür baskı ve şiddetin kurbanları olan binlerce, milyonlarca mâsum insana *zarar verilmiş* olunur.

Pratikte *hiçbir* duyarlıklı insanın böyle davranmayacağı ayrı konu; ama böylesi ilkelerin ısrarla ileri sürülmesi —ki bu ilkeler çoğunlukla birisinin, düşmanları arasında entellektüel kargaşa ve bulanıklık yaratmak üzere, kendi çıkarları için ileri sürdüğü ilkelerdir— antihümanist fikirlerin doğrulanmasıyla aynı şeydir. Bu noktaya kuramsal açıklık getirmek şarttır.

Öyleyse bizimki, mücadeleyi yadsımadığı için düşmanlığı da yadsımayan, aksine temele koyan bir dost sevgisi, insan sevgisidir. Ama böyle bir tutumu benimseyip, pratikte bunu izlerken, ilgili kuramın gelişiminde aynı derecede kaçınılmaz olan bir titizlikle davranmalıyız. Her iki durumda da *en önemli* olan şey, nefretin her zaman başka bir nedene —*insan sevgisine*— bağlı bulunduğunu ve sorunun özünün insan olduğunu hatırda tutmaktır. Ne yazık ki bu gibi konularda, uygun sınırlar içerisinde kalmak her zaman zor olmuştur. Bu da, asıl karar verdirici öğenin insan sorunu olduğunu —sadece didaktik amaçlarla bile olsa— hatırlamak ve yinelemek için başka bir nedendir. Burada da, birçok başka durumda olduğu gibi, fikir derin bir anlayışla ve çarpıcı bir biçimde bir şair tarafından dile getirilmiştir. Şu güzel ve derin dizeler Bertolt Brecht'indir:

Alçaklığa da karşı olsa nefret
Burar yüzünü insanın
Haksızlığa karşı da olsa
Öfke sesi boğuklaştırır. Yazık
Dostluğa hazırlarken dünyayı
Kendimiz dost olamadık
Ama sizler, insanın
İnsana yardım ettiği günlerde
Bizi hoşgörüyle
Hatırlayın. (4)

(sürecek)

NOTLAR:

1. K. Marx, *Introduction to Contribution to the Critique of Hegel's Philosophy of Right,* in Bottomore, ed., *Karl Marx: Early Writings,* reprinted by permission of C.A. Watts and Co. Ltd. London, 1963, p. 52.
2. K. Marx - F. Engels, *The Holy Family,* MEGA I/3, p. 179.
3. K. Marx, *Contribution to the Critique of Hegel's Philosophy of Right,* (MEGA I/1/1, pp. 620 - 621) in Bottomore, ed., *Karl Marx: Early Writings,* op. cit., p. 59.
4. Bertolt Brecht, *Seçme Şiirler'den:* «Gelecek Kuşaklara».
Metindeki şiirin çevirisi İzzet Yasar'ındır.

bir gezginin şiirleri

metin altıok

I. YOL

Benim için bir rüzgâr
—Artık burdan gitmeli—
Geçirmiş üzgün ipliğini
Acının iğnesinden,
İşlemiş göğsüne
İsmimin baş harflerini.
Benim için bir rüzgâr
—Artık burdan gitmeli—

Üfürmüş yollarını tozların
Geçerek yüzüğünün içinden.
Koparmış saçlarımdan
Üç beyaz teli.
Senin için bir rüzgâr
—Artık burdan gitmeli—

II. AMAÇSIZ BİR GEZGİN

Çıplak bir at, uzak, dizginsiz
O kuytu ve sıcak ev uzak,
Uzak göğüme, denizlerime.
Haydut bir gecedir bağlayan ellerimden,
Beni bu atın yelelerine.

Bir yenilginin geniş barbar göğünde
Başımı usulca önüme eğdiğim,

Atımı ürküten herşeydin.
Ne iyiydin,
Kemikli sırtıma paltom gibiydin.
Böyle garip bencileyin
Böyle yayan yapıldak,
Yani amaçsız bir gezgin.
Geldiğim şu dağlar boyuydu,
Yüzünüz kadar ırak gittiğim.

III. ÇATLAK

Bir yerden uzaklaştıkca
Yaklaştıkca bir yere,
Daha iyi anlaşılır bir gurbetçinin
Neden her zaman bir kedi vardır gözlerinde.
Ve neden kendisinden büyüktür elleri,
Bir güvercin gezinir gölgesinde.

Yüzünün kavruk engebesinde,
Bir çatlak durmadan ilerler
Kırık çizgileriyle.
Bir yerden uzaklaştıkca,
Yaklaştıkca bir başka yere.

IV. MUSKA GİBİ

Üstümde bu ütüsüz gökyüzü,
Altımdaki tarazlanmış yol benim
Hep yanımdaydı zaten,
Kendimi bildim bileli.
Zaman zaman katlayıp bazen açardım,
Cebimde taşıdığım bir mendil gibi.

Yani bilirdim bir kamyon şöförünün
Göğsündeki motor sesini,
Uykuda bile dinlediğini.
Yüzünde hasret belirtileri bulunan biri,
Boynunda taşırdı bir aşk hikâyesini

Kabuk bağlamış bir muska gibi.
Ama yine de yaralıyor beni
Yüzümün gölgesinde kırılan bu dal sesi,
Ürkütüyor bir şiirin içinden,
Göçebe kuş sürülerini.
Ve ben böğrümde bir avlu serinliği,
Sessizce dinliyorum akıp giden geceyi.

vietnam demokratik cumhuriyeti'nde ekinsel yaşam üzerine

•

peter weiss'dan çeviren: yurdanur salman

Mart 1970'te yayımlanan aynı adlı kitaptan

AMERİKALI PİLOT

Aydınlık, rahat döşenmiş bir odada oturuyoruz. Dışarda bahçenin gür yeşilliği, ağustos böceklerinin gürültüsü var. Ona küçük bir masayla tahta bir iskemle getirdiler. Masaya bir paket sigarayla bir küllük koydular.

Kapalı askerî jip geldi. Halk Ordusu'ndan bir er, tutsağın getirildiğini bildirdi çevirmenimiz olan subaya. Tutsağı içeri aldılar. Tutsak, karanlık girişin kapısında bir an durakladı. Biz ayağa kalktık. Kendisini getiren erlerin ortasında bir dev gibi duruyordu. Yüzü solgundu, gözleri oradan oraya kararsızca dolaşıyordu. Kenarına koyu kırmızı şeritler geçirilmiş gül renkli bol bir pijama giymişti. Pijamasının sol üst göğsünde ve pantolonunun sol üst bacağında tutsağın numarası yazılıydı: TU 2-291.

Eğilerek selâm verdi, kendisine oturması söylendi.

Dimdik, oturdu. Elleri titriyordu; kendisine verilen sigarayı zor tutuyordu. Birkaç nefes çektikten sonra sigarası söndü, yeniden yakmasına yardım ettik.

Bir yılı aşkın bir süredir tutsak olmasına, bizimle görüşmeye kendi isteğiyle gelmesine karşın ne yapacağını bilmez bir hali vardı. Bedence sağlıklıydı, iyi beslenmişti, ama geçirdiği sarsıntının etkisinden kurtulamadığı belliydi.

Dünyanın en büyük askerî gücünün üniformasını artık taşımayan birisi olarak, görevinden yoksun, ayağı yerden kesilmiş gibiydi.

Amerika Birleşik Devletleri'nin zenginlik, teknik kusursuzluk

içinde komünistlerle savaşa gözüpeklikle koşullandırılmış bu üyesi, bu ülkenin yok etmek üzere geldiği insanları arasında, çaresiz oturuyordu.

Çaresizliği şundandı: Güçlülük durumu dışında, o dev çarkın bir parçası olmadığı zaman bir hiçti o.

Korkacağı hiçbir şey yoktu; oysa yüzünden korku okunuyordu. Tutsak arkadaşlarının dışında, gördüğü ilk Avrupalılar olan bizlerin karşısında, bir otomat, hiç düşünmeden uyguladığı insanlıkdışı buyrukların kurbanı olduğunun farkındaydı. Kendi kararlarını kendisi veren birisi olamamıştı hiçbir zaman. Titremesi, içinde mekanik tepkiler oluşan bir boşluğun titremesiydi.

Adınız, yaşınız, oturduğunuz yer?

Gözlerini kırpıştırıyordu. Askerî disiplin altında edindiği bir gerginlikle yanıtlıyordu soruları.

Adım David Elmburgh,[1] efendim. 36 yaşındayım. Minnesota'da, Sandstone'da doğdum; evim de orada.

Eşiniz, çocuklarınız?

Evliyim, efendim, üç çocuğum var.

Çocuklarınız kaç yaşında?

İki oğlum, iki ve on yaşlarında, kızım üç yaşında.

Askerlik rütbeniz, numaranız, birliğiniz, üssünüz?

Binbaşıyım, efendim. Numaram FR 73693, Taktik Savaş Taburu 354, Kanat 355. Son Hava Üssüm Tayland'da Ta Khli'ydi.

Birleşik Devletler'de son kalktığınız hava üssü?

McOllel Hava Kuvvetleri Üssü, Kansas, efendim.

Güneydoğu Asya'ya geliş tarihiniz?

25 Kasım, 1966, efendim.

Buraya gelirken Vietnam konusunda ne biliyordunuz?

Hiçbir şey bilmiyordum, efendim.

Saldırdığınız ülke konusunda herhangi bir biçimde bilgi verilmiş miydi size?

Hiçbir şey öğretilmedi bana. Hiçbir şey bilmiyordum. Buraya bana öyle buyurulduğu için geldim.

Elleri tir tir titriyordu. Gözlerini bizden kaçırıyordu.

Demokratik Vietnam Cumhuriyeti üzerinde en son uçuşunuz sırasında göreviniz neydi?

---

[1] Tutsağın adını, kişisel bazı özelliklerini değiştirdim.

Efendim, son görevim 10 mart 1967'de Thainguyen bölgesini bombalamaktı.

Uçağınızın tipi neydi? Ne gibi silâhlar taşıyordunuz?

F-105 uçağıyla uçuyordum, efendim. İki Strike tipi roketle iki CBU bombası taşıyordum.

CBU bombalarının etkilerini biliyor musunuz?

Etkilerini hiç görmedim efendim.

Kuzey Vietnam'ı bombalamanız buyurulunca nasıl bir tepki gösterdiniz?

Görevimdi bu, efendim.

Bombalayacağınız hedef konusunda size ne söylendi?

Efendim, buyruk kısaydı. Hedef harita üzerinde bir noktaydı. Hedefin ne olduğunu bilmiyordum.

Bombaları nasıl attınız?

Düğmelere bastım, efendim. Bombalar böylece atıldı.

Saldırıyı anlatın.

Gün ortasıydı. Yoğun ateşten kaçmaya çalışıyordum. Ama isabet almıştım. Uçağı denetleyemez oldum. Otomatik koltuğu fırlattım. Paraşütle yere indim.

Yaralanmış mıydınız?

Başımdan yaralanmıştım.

Yere indiğinizde ne oldu?

Çevremi erler sarmıştı. Kaçamazdım. Teslim oldum.

Nasıl davrandılar size?

Yaramı sardılar. İçecek su verdiler.

Böyle bir davranış bekliyor muydunuz?

Ben düşman olarak gelmiştim, efendim. Bana iyi davranılmasını beklemiyordum.

Bir yılı aşkın bir süredir VDC'nin tutsağısınız. Birleşik Devletler'in bu ülkeye karşı sürdürdüğü savaş konusunda ne düşünüyorsunuz?

Bu savaşta bize kazanç getirecek birşey yok, efendim. Biz bu savaşta hem para, hem insan, hem de ünümüzü yitiriyoruz.

Bu savaşın haklı görülebilecek bir yanı olup olmadığını düşündünüz mü hiç?

Bilgim yetersiz, efendim. Daha çok şey öğrenmem gerek. Emin değilim. Bilmiyorum.

Evden haber alıyor musunuz?

Karımdan mektup alıyorum, efendim.

Ailenize söylememizi istediğiniz birşey var mı?

Efendim, ailem hayatta olduğumu, bana iyi davranıldığını biliyor. Yalnızca şunu istiyorum: lütfen karıma, gönderdiği paranın elime geçtiğini bildirin.

Tutsağın davranışı, konuşmasındaki kuruluk, tutukluk, içinde bulunduğu utandırıcı ve aşağılayıcı durumu hesaba katsak bile, neyi niçin yaptığını hiç düşünmemiş bir insanı sergilemişti önümüzde. Hiç suçluluk duymadan bomboş gökyüzünden ölüm, yıkım yağdıran, karşımızdaki bu insan da tüm varlığıyla boş, düşünmeyi bilmez birisiydi. Görünüşünün insanda uyandırdığı ilk acıma duygusu yersizdi aslında, çünkü karşımızdaki bu insanda en küçük bir kişilik belirtisi bile görülmüyordu. Bu katil, bu suçlu insan, aynı zamanda kendi toplumunun saygı gören bir üyesiydi. Pazar günleri bahçelerindeki çiçeklerle uğraşan, kendisi eve döndüğünde yeni bir araba satın alacak olan bir ailenin sevilen babasıydı. Nefret, düşmanlık gibi duygular da yoktu onda, çünkü onun yaşamında böylesi duyguların gelişmesine izin verecek anlayış denen şey yoktu. Bir numaradan başka birşey olmayan bu adam, Binbaşı David Elmburgh, gene bilgisayarların saptadığı hedeflere uçaktan bombalar atacak, bunu görevi sayacaktı; çünkü o, soru sormayı bilmeyen, fikir diye birşey tanımayan bir düzenin bir ögesiydi. Onun gibi milyonlarca insan var. Bu insanların kafasında herhangi bir soru belirmeye başladığı anda susturuluyor; o insanlarda üstün oldukları inancı herşeye baskın çıkıyor.

Pilotu götüren erler, bizimle oturan subaylar, onu eleştirecek hiçbir şey söylemediler. Ho Chi Minh'in özlü sözünü tekrarladılar yalnızca: «Tüm ülkelerin insanları iyidir, onları yanlış yola sürükleyen toplumdur.» Tam o sırada, bir düşman keşif uçağının geldiğini bildiren sirenler ötmeye başlayınca sürdürülen savaşı tüm ağırlığı, tüm ciddiliğiyle yeniden duyduk. Vietnam'dan çok ötelere taşan, tüm dünyaya yayılan etkileri olan bir savaş olarak çakıldı kaldı kafalarımıza bu savaş!

Hanoi'yda tanıdığımız bazı genç Amerikalıları, bu savaşa karşı direnen öğrencileri düşündük. Ülkelerine döndüklerinde karşılaşacakları acı eleştirileri düşünerek ağlıyordu bu gençler!

bir şiire başlamak

metin güven

kanayan güneşin
alçılı elleri gibi
sonu gelmez beklemelerin
o incecik kalbinde
açtığı bir yara gibi
işte böyle bir
aldanış içinde
geçiyor günler
yüzünde:
  felçli çocuk resimleri
bağrında:
  yangınlar ve patlamalar.

(ey can tüccarları
silah bezirganları
ihanetler hainlikler ve
zaferler arasında
geçiyor geçiyor günler. Günler geçiyor ve
yaklaşıyor insanlığın ışıklı geleceği)

elbet bilirsin bunları
ve bilmen gerekir
tüfek omuzda dağlara çıkmakla
bir şiire başlamak arasında
fark olmadığını
Öyleyse/anla artık şiirin önemini
düşün ki:
  küçük bir şiiri anlamak bile
  aslında kocaman bir hayatı anlamaktır.

insan beyni nasıl çalışıyor

•

dr. paul chauchard'dan çeviren: bertan onaran

(Geçen sayıdan)

BEYİNCİK: Devinimlerimizi yönetir. Beynin arka altına yerleşmiş bulunan beyincik özenle çizilmiş bir çınar ağacına benzer —şiirsel bir deyişle «yaşama ağacı» adı verilmiştir kendisine— gövdesi ve dalları beyaz özden yapılmış sinir telleri, yapraklarıysa sinir hücrelerinin oluşturduğu külrengi bir kitledir. Beyincik, beynin alt kesiminden gelen ve kaslara gönderilecek olan buyrukları alır, toplayıp birleştirir. Yapılması gereken el, kol, kaş, göz, yüz hareketlerine göre, kasların sırayla uygulayacakları kasılmaları o düzenler. Aşağı kısmının, başın denge ve durumunu denetlemekle görevli, yan kısımların ağırlığın etkisini gidermekle yükümlü kasların yönetimiyle sorumlu olduğu, üst yuvarlağınsa bedenin istemli dürtülere bağlı devinimlerini yönettiği sanılıyor. Birey ne denli ince ve kesin hareketler yapabiliyorsa, beyincik de o denli gelişmiş oluyor.

1400 gramlık beyin bütün evreni açıklayabilme yetkisine sahiptir. En ince insan yetenekleri, beynin dış yüzeyinde —10 milyarı sinir hücresi olan 110 milyar hücrenin toplandığı «kabuk»ta— yer alır; ancak bu yetenekler beynin öbür kesimleriyle birlikte işlerler. Beyin kabuğu, insanda, beynin % 80'ini içerir, kıvrım kıvrımdır, böylece daracık kafatasına, 1 metre uzunluğunda, 70 santim genişliğinde bir örtüyü sığdırır. Beyin kabuğunun üstüste konmuş altı katında, insanoğlunu en büyük yapıtlara, en şaşırtıcı buluşlara götüren en soyut kurguları (nazariyeleri) yöneten bölgeler vardır. Sol şakak yuvarlağı (lobu) dil bölgesidir. Yan yuvarlak duyusal algı bölgesi, art kafa kemiğine rastlayan yuvarlaksa görsel algıların toplandığı bölgedir. Ön ortayarık yuvarlağı, insanla hayvanı ayıran başlıca organdır. Beynin türlü kesimlerinden gelen bilgiler demet halinde burada toplanır. İnsanoğlu, işte bu bir noktada toplama (çağrışım) yeteneğiyle düş kurar. Onu öteki üst-memelilerden ayıran başlıca ve tek yetenek de budur.

THALAMUS : Duygulanımlarımızın ara durağı : Beyin yarımkürelerinin tam merkezinde bulunan thalamus, iki yumurtamsı kitleden oluşur. Omurilikle beyin kabuğunu birbirine bağlayan bağlantıların denetleme merkezidir. Koku dışında, duygulanımlarımızın her biri önce thalamus'a gelir, beyin kabuğundaki ilgili bölgelere gönderilmezden önce şöyle yüzeysel bir değerlendirilmeye sokulurlar. Asıl derinlemesine çözümleme (tahlil) ilgili bölgede yapılacaktır. Thalamus'un tam ortası ağ biçiminde (ağımsı) oluşumlardan kuruludur: Dikkatin bir noktaya toplanmasında bunların rolü çok büyüktür.

HYPOTHALAMUS : Gereksinimlerimizi kollar: Thalamus'un hemen altında bulunan bu organ, açlık, susama, cinsel arzu, içgüdüsel saldırganlık vb. temel eğitim ve gereksinimlerimizi yöneten bir küme hücreden oluşmuştur. Temel dürtülerimize kumanda eder, sürekli olarak vücut ısısıyla atar damar basıncını denetler ve gerilim (tension) anlarında, yüreğin atışını hızlandırır, kandaki şekeri ve pıhtılaştırıcı öğeyi arttırır. Dış dünya karşısındaki tepkilerimizden sorumludur. Kimyasal özdeklerle (maddelerle) işleyişi yavaşlatılarak vücut yapay kış uykusuna yatırılır.

KOZALAK BEZİ (Glande pinéale) Öteden beri beynin bir numaralı gizi:

Omurilik soğancığının hemen üstünde bulunan bu bez beyni omuriliğe bağlar, beynin üçüncü karıncığının arkasındadır, bir adı da kemikucu bezidir, kozalak biçiminde ve iri bir bezelye büyüklüğündedir, sinir hücrelerinden oluşmuştur. Descartes, XVII. yüzyılda, onun, dışardan gelen izlenimleri «ruh»a götüren bir aradurak olduğuna inanıyordu; son yıllara dek, sinirselyapı uzmanlarını uğraştıran başlıca noktalardan biri olagelmiştir. Bugün, bu konudaki gizlerin çoğu çözülmek üzeredir. Nitekim, kemikucu bezinin vücudun uyku ve uyanma çevrimini düzenleme işine katkıda bulunduğu düşünülüyor. Son derece karmaşık olan işleyişi, boynun üst kesimindeki boğumlara (üst boyun boğumlarına) sıkı sıkıya bağlı olabilir; bu boğumlar, gözün ağtabakasından, karanlık ya da aydınlık konusunda haber getiren dolaysız uyarılar almaktadır. Ayrıca kozalak bezinin, cinsel gelişmede ve hayvanların hattâ belki de insanların üreme çevrimlerinde belirleyici bir rol oynadığı sanılıyor; o, beynin temeli ve hipofiz (üreme bezi) üzerinde etkili olan (serotonin'den türemiş) melatonin adlı özdeği üretir, bilindiği gibi, üreme beziyse, daha başka görevlerle birlikte, cinsel bezlerin dengeli çalışmasını sağlamaktadır. Birçok hayvan türünün üreme etkinliğinin ışığın yoğunluğuna ve mevsimlere bağlanması kozalak bezi yüzündendir.

Üreme Bezi: Vücudun ana bezi olan bu organ, dokualtı dizgesini yönetir. Sinirsel liflerin oluşturduğu bir sapla hypothalamus'a bağlıdır. Kafatasının alt yanındaki özel bir kovuğa yerleşmiştir. Vücudun türlü kesimlerindeki ısıyı ayarlayan dokualtı bezlerinin (böbreküstü bezlerinden tutun da kalkan bezine «thyroide»e kadar bir sürü bezin) hormon salgılayışını düzenler. Hormonlar aracılığıyla vücuttaki organların eylemini yöneten üreme bezi, etkinlikleri alabildiğine uzmanlaşmış üç yuvarlaktan oluşmuştur. Ön yuvarlak hepsinden önemlidir: «uyarıcıların» salgılanmasını yönetir; bu uyarıcılarsa, vücudun bütün dokualtı bezlerini çalıştırır (örneğin, pankreasüstü bezinin salgıladığı hormon şeker hastalığını önleyen özdeğin (insuline'in) salgılanmasını hızlandırır, kabuksal uyarıcı A.C.T.H. ise, böbrek üstü bezlerinin çalışmasını arttırır.)

Öte yandan, üreme bezi doğrudan doğruya büyüme hormonu, kandaki şeker oranını yükselten şeker hastalığı yapıcı hormonu ve kadınlarda süt salgılanmasına yol açan süt hormonunu üretir. Üreme bezinin art yuvarlağına gelince, o da atardamar basıncını, sidik üretimini ve kaygan kasların kısılmasını düzenler (örneğin, doğuma yakın günlerde çok önemli bir rol oynar). Üreme bezinin orta yuvarlağının görevleri, şimdilik, hemen hemen karanlıktır. Bütün bilinen, kimi omurgalılarda derinin rengini etkilediğidir.

Denizatı (Hippocampe) : Belki de belleğin barınaklarından biri. Beynin tümü üzerinde keşfe çıkan bilginler henüz belleme bölgelerinin nereleri olduğunu saptayamamışlardır. Yalnız, bezelye sapına ya da denizatına —adı da burdan geliyor zaten— benzeyen ve beyin kabuğunun iki yanından sarkan iki organın anıların saklanmasında önemli bir rol oynadıklarını bulmuşlardır: bu iki uzantı, hem kendi aralarında, hem de beynin tümüne türlü sinirsel yollarla bağlıdırlar. Belleme ve duygulanma süreçlerinin gerçekleşmesine işte bu «ağımsı» dizge (sistem) izin vermektedir. Denizatlarının uçlarında da daha küçük birer organ vardır: badem çekirdekleri. Şimdilerde, bu çekirdeğin hypothalamus'u etkileyip heyecanlanmamızı denetlediği sanılmaktadır.

Dört ikiz yumrular : İnsan geçmişinin ayakizleri. Kozalak bezinin hemen altında, soğaniliğin tepesindedirler. Dördü de, insanoğlundan önce yaşamış memeli türlerinin geçirdiği evrimin izleridir. Nitekim, üsteki iki yumrucuk, beynimizde, alt-omurgalılarda beynin en büyük kesimini oluşturan görsel yuvarlağın biricik kalıntılarıdırlar. Bunlar insanda artık görme sürecini denetlemezler. Alt yumrulara gelince bunların görevi kulağımızı ses yoğunluğundaki değişmelere uydurmaktır.

Sinir hücresi: beyin kabuğunun temel hücresi. Hep birlikte binlerce çelişik işaret alabilen, değerlendiren ve bunlara verilecek karşılıkları hazırlayan sinir hücreleri, dışardan gelen enerji uyarmalarına tepki gösterirler: sinir hücrelerinin kendilerinin çıkardığı salgıların güçlendireceği ya da köstekliyeceği sinirsel akızdır (dalga yayımıdır) bu. Temel yapıları yumurta biçiminde olan sinir hücrelerinin birtakım ekleri vardır: bu çıkıntıların kimisi alabildiğine dallı budaklı ve kısa kimisi de tektir ve boyları birkaç desimetreyi bulur (birincilere dalcıklar, ikincilere ise ana çıkıntılar adı verilir). Sinir hücresinin tümü iplikciklerle kaplıdır: bunlar, sinirsel akızın iletilmesini kolaylaştıran kimyasal özdekleri kapsayan kabarcıkların gidip geldiği incecik sinirsel liflerdir.

Bağlantı noktaları (sunapsus'lar) sinir hücrelerini birbirine bağlar. Aralıksız beyne gelen bilgilerle bunlara karşılık olarak gönderilen buyrukların zorunlu uğrak noktalarıdırlar. Beyindeki sayıları 500,000 milyarı bulan bu bağlantı noktaları, milyarlarca hücreden oluşan sinir hücresi ağını kurarlar: böylece tümbeyinin ağ dizgesi oluşur. Bu ağ dizgesi sinirsel akızın geçici olarak durdurulmasına izin verir, dolayısıyla canlılık, uyku ve bütün öbür beyinsel işlevler ona bağlıdır.

Sinir hücrelerinden birinin bağlantı noktasında, gelecek bilgiyi öteki sinir hücresine aktarma işini hızlandırmaya yarayacak kimyasal özdeklerle yüklü kabarcıklar vardır. Bilgi bağlantı noktasına yaklaştığı zaman, bu kabarcıklardan bir bölük serbest bırakılır ve içlerindeki kimyasal özdeği hücreler arasındaki —iyonlaşmış cisimciklerle dolu— çatlağa boşaltırlar. Bu cisimcikler sonra, bilginin aktarılacağı sinir hücresinin ince kollarının (dendirede'lerinin) dış yüzünü kimyasal olarak etkiler; hücrenin dural-elektrik dengesi anlık olarak bozulur ve hücre, bilgileri özümler. Bir sinirsel akızın hücreden hücreye geçişi saniyenin binde birinden daha az bir sürede olur.

Sinir hücrelerinin arasını dolduran destek hücreleri (Nevroglies): Belleğin gizleri belki de bunlardadır. Bu yumurtamsı kitleler yumuşak bir kılıfla çevrilidirler: beyindeki sayıları 100 milyardır ve başlıca görevleri sinir hücrelerinin dikkatli uşaklığını yapmaktır. Genellikle birbirinden ayırdıkları sinir hücrelerinin çevresinde toplanırlar ya da kaygan kitleleriyle korumak üzere ana bağlantıları (axone'ları) kuşatırlar. Ökse-hücreler, ayrıca vücuttaki bütün öbür hücrelerin tersine kan damarları aracılığıyla beslenemeyen sinir hücrelerinin beslenmesinde çok önemli bir rol oynarlar. Hiç bölünüp çoğalmayan sinir hücrelerinin tersine, bunlar bölünüp çoğalırlar. Bunun dışında, protein üretiminde büyük payları olduğu sanılıyor. Hattâ, şimdilerde, insan beyni-

nin en önemli ve anlaşılmaz yeteneğinin işleyişindeki temel öğelerden biri olabileceği düşünülmekte: belli bir çıraklık döneminden geçerek yeni bilgilerin edinilmesine izin veren mekanizmalarla belleğin anıları saklamasını sağlayan mekanizmaların işlemesi ...

«Anlakta (zekâda), duyulara dayanmayan tek bir şey yoktur.» Bu atadan kalma söz, çağdaş bilimce doğrulanmış bulunuyor. Gerçekten de, sinir dizgemiz kendi başına hiç bir şey yaratmıyor. İşleyişi her şeyden önce dışardan gelen bir etkiye tepki biçimindedir: o, aldığı duyusal bildiriler aracılığıyla dünyanın ve kendi öz bedenimizin yansıdığı —belli oranda çarpıtıcı— bir aynadır. Duysal bildiriler bir tepkiye yol açarlar; bu tepki, duyularımızla gelen bilgilerin beyindeki belli noktalara iğne batırmasından doğmaktadır, tıpkı bir ışık kaynağından gelerek yansıyan ışının, kırılan ışının devamı oluşu gibi ...

Bu kavram, omuriliktekiler gibi, içlerinde ruhsal öge bulunmayan, kendiliğinden işleyiş söz konusu olduğu zaman kolayca anlaşılıyor, Ama beynin kendisiyle ilgilenmeye başladığınız zaman, tepkesel işlemeyi anlamak zorlaşıyor. Burada, her şey, iç ruhsal dünyamıza bağlı özerk bir eşleyişle ilgiliymiş gibi gözüküyor. Gerçekteyse, beyne gelen duyusal bildirilerin kesilmesiyle ortaya çıkan uykudan tutun da, Pavlov'un tepkelerle ilgili deneylerine varana dek her şey bize, beyin kabuğumuzun, sürekli olarak duyularımızla aldığımız bilgiler tarafından koşullandığını gösteriyor. Söz konusu duygulanımların önemini unutuşumuz, bu alandaki bilgisizliğimizden geliyor. İşin bu yanına hiç dikkat etmeyip, özneliğimize gömülüyoruz.

Felsefeciler, nicedir, bilgimize birtakım eleştiriler yöneltmekteler. Kimileri bilgimizin gerçekliği ve nesneliği üzerinde ısrarla dururken, kimileri de, tersine, düşüncülüğü (idealizmi) son sınırına vardırmakta, her şeyin yanılsama (illusion) olduğunu, dış dünyanın varolmadığını ya da bizim onu elle tutulur biçimde bilemeyeceğimizi savunmaktadır. Bilgimizin değeri konusunda doğru bir kavrama varabilmek için, sinirsel-yapı-bilimin dediklerine kulak vermek yerinde olurdu; bu bilim dalı, hem duyusal bilgimizin temel nesnelliğini, hem de bu bilginin öznel sapmalarını gözler önüne sermektedir.

Sinir dizgesi, beyin kabuğu ve duyu organları, insanla üst düzeyli hayvanlarda, bütün canlı hücrelerin özünde bulunan bir özelliği yetkinleştirmekten başka bir iş görmezler. Bu özellik, amipler ve haşlamlılar gibi tekhücreli varlıkların bile davranışlarının temelidir. Canlı hücre çevredeki değişmelere, ışığa, ağırlığa, değmelere, kimyasal özdeklere, sıcaklığa karşı duyarlıdır. O bu duyarlılığı, hoşuna gideni arayıp gitmeyenden kaçarak kendini korumasına izin veren tepkilerle belli eder. Bunlarsa, yönelişlerdir: ışığa yöneliş, kimyasal cisimlere yöneliş,

basit çekme ya da itme tepkileri. Görüldüğü gibi, tepkenin bütün ögeleri var burda; duyarlılık ve tepki yoluyla etkinlik her tek hücrede daha başından bulunuyor.

Her ne kadar her canlı özdekte ortaklaşa bulunan bir duyarlılık temeli varsa da, türlere göre, değişik organların geliştiği görülür. Kimi böceklerin duyargaları kuraklık ve nemliliğe karşı alabildiğine duyarlıdır. Birbirinden ayrı yüzcüklerden oluşmuş bileşik gözleri pek keskin değildir, ama hızlı devinimlerin yakalanmasında müthiş duyarlıdır ve ışığa karşı duyarlılığı, bizim göremediğimiz morötesi ışınlara dek uzanır. Son olarak şunu da belirtelim, genellikle bütün hayvanlar ağırlığın ve titreşimlerin etkisini duyar, ama ancak bazı böceklerle üst-omurgalılarda tiz sesleri bizimkinden daha iyi ayıran bir kulak vardır.

Görünüşte bizimle aynı dünyada yaşayan hayvanlar, insanın tersine, doğadan algıladıkları şeylerin öznelliği içersinde yaşarlar. Yalnız insanoğlu —kendine özgü anlağıla—kullandığı duyusal duyargaların dışyapısına dayanarak Evren'i açıklayabilmektedir — ancak, bu duyargaların karmaşıklığı ona, çevresi konusunda sınırlı bir bilgi verir. Yalnız, şurasını açık seçik anlamak zorundayız artık: duyusal organlarımızın ereği tam anlamıyla nesnel bir bilgi toplamak değildir. Bu organlar bize, bütün organizmamızı daha iyi koruyup savunalım diye verilmiştir.

Bununla birlikte dünya hakkındaki bilimsel bilgimiz — duyusal bilgilerimizin yorumu ve uzantısı — bütün eksiklerine karşın, örneğin görecelik kuramının geliştirilmesine ya da atom enerjisinin dilediğimiz gibi kullanılmasına yol açtığı zaman, hiç de yadsınamaz. Duyusal alıcılarımızın kimisi dış tepkilere az çok açıktır. Örneğin derimiz, koku ve tat alma duyularımız böyledir. Buna karşılık, kimisi, kendilerini koruyan ve dış dünyayla değinmelerini kolaylaştıran duyu organları içinde gizlidir. Gözle kulak bu durumdadır.

Her ne kadar çevremizi kuşatan dünyada oluşan işlemler çok değişikse de, aslında doğal çevremizdeki değişik enerji örneklerini yakalayıp beyne iletmekten başka görevleri bulunmayan duyusal alıcılarımıza topu topu iki türlü etki ederler. Bunların birincisi, dokunma ve işitme duyularında olduğu gibi, çok hızlı bir basınç süreç içersinde olur öbürüyse duyusal alıcıda bir değişikliğe yol açan kimyasal bir işlemdir. Derinin histamin salgılamasına neden olan acı'da durum böyledir, koku ya da tat alıcı organlar üzerinde koku ya da tat veren moleküllerin birikmesi sonucu ortaya çıkan koku ya da tat almada da öyle. Görme duyusunun çalışması da aynıdır, görülen şey ışık-kimyasal bir süreci başlatır: ışık, gözün ağtabakasındaki koni ve çubukçularda bir renk özdeğinin, düzelmemecesine bozulup ayrışmasına yol açar.

Dokunma duyusu: yedi tür alıcıyla donatılmış bir uyarma aygıtı. İster kimyasal, ister fiziksel olsun, duyu organlarımızın uyarılması hep bir elektrikli görüngünün ortaya çıkmasına yol açar — uyarıcının yoğunluğuna göre oranı artan bir kutuplaşmaktan kurtulmadır bu; bu duyu sinirlerinin getireceği asıl bilgiyi de işte bu elektriklenme doğurur. Böylece, duyarlılığımız, dış gerçekliğin yalnızca bir görüşüne karşılıktır. Her şeye duyarlı olmadığımız için, nesnellikten uzaktır. Gerçekten de, beynimize ulaşmak üzere, görüngünün kendisi bedenimize çakılmaz. Yaşanan şey, canlı özdeğe duyarlılık yasaları uyarınca, alıcılarımızın dış olaylara gösterdiği tepkidir.

Duyu organlarımızdan gelip duygulanım halinde beyne aktarılan bu bildirileri doğuran mekanizmaları daha iyi tanıyıp yerli yerinde kullanabilseydik, çok ilginç sonuçlar elde ederdik. Ne yazık ki, şu beylik beş duyu listesi bu alandaki bedensel zenginliğimizi dile getirmekten uzaktır. Dolayısıyla, hemen hemen eksiksiz bir liste çıkarabilmenin önemi kendiliğinden anlaşılıyor.

Gerçekte, beynimizin bilincine varabileceği sınırın çok çok ötesindedir duyarlılığımız, çünkü içorganlarımızla ilgili, alabildiğine gelişmiş, bilinç altında kalan ikinci bir duyarlığımız vardır. Deriye yansıyan ya da dolaysız acılar biçiminde yalnızca hastalıkla ilgili yanlarını tanıdığımız bu ikinci duyarlılık tepkesel düzenlemelerin kaynağıdır. Ayrıca, derimiz de «değme» ve «dokunma» sözcüklerinin pek kötü anlattığı ve deri altına yerleşmiş yedi alıcı birliğine bağlı bir zenginliğe sahiptir. Beynimiz, topladığı bilgileri birleştirip bize tek bir duygulanım sunar. Derinin üst üste konmuş katlarında, az ya da çok derine yerleştirilmiş, değişik yapıda, yoğunlukları bulundukları bölgeye göre değişen türlü alıcılar saptanmıştır. Örneğin el ayası, bedenimizin en duyarlı bölgelerinden biridir, çünkü dokunma cisimcikleri ağı burada daha yoğundur. Genellikle pek öyle büyük bir incelikle kullanmıyoruz bu duyarğımızı; oysa, daha şaşmaz bir kesinlikle kullanmayı öğrenebiliriz. Nitekim, ölümlülerin çoğundan daha iyi donatılmış oldukları halde, dokunma duyularının olanaklarını daha çok hesaba katmayı öğrenmiş bulunan körler böyle yapmaktadırlar..

Ayrıca şunu da belirtelim ki, bedenimizde hafif değmeler — asıl değme — konusunda uzmanlaşmış, güçlü ve derin basınçları alan birer, ve derinin ısınıp soğumasını algılayan iki ayrı duyarlılık donanımı vardır. Bu sonuncular daha özneldirler, çünkü üst derinin durumuna ve ısı ileten nesnelerin iyi ya da kötü iletken oluşlarına bağlıdırlar. Son olarak, üç tür acı alıcımız vardır: duygulanma yetimizi pek etkilemeyen kısa süreli batmaları alanlar, çimdiklenmelere karşı duyarlı olanlar ve yanmayı algılayanlar. Bu sonuncu deriyi daha şiddetli

örseler, duygulanma yetisini daha genel ve derin olarak etkiler.

Öte yandan, kasların devinimini ve gerilim derecesini algılayan duyarlılığa (kinesthèsie'ye) de önemli bir yer verilmelidir. Bu duyarlılık, özellikle kendi kaslarımızın duyarlılığından ileri gelir. Dinlendirme yöntemleri, ağırlığa gösterdiğimiz tepkilere yaslanarak, bu duyarlılığımızın yeteneklerini kullanırlar. Beri yandan, dokunma duyumuz, «yoklama»yla tamamlanır; bunun aracılığıyla ağırlıkları kavrar, vücudumuzun uzaydaki konumu ve özel devinimleri konusunda bilgi ediniriz.

Göz kaslarının gerilimi ve devinimi bezi nesnelerin kabarıklığını verir. Kulağa gelince, o, özellikle hava kökenli titreşimleri yakalamakta uzmanlaşmıştır. Ayrıca (ki bu yönü çoğu kez pek az bilinir) başın alacağı durumları, yapacağı devinimleri yöneten organdır. Dengeleme diyoruz buna, burdan gelen belirleyici bilgiler kas duyarlığından gelenlerle birleşir.

Seslerin beyne ulaştırılması alabildiğine karmaşıktır; sesler dış kulaktan kulak zarına, ordan orta kulaktaki kemikçiklere iletilir, bunlarda iç kulağı titreştirirler... İç kulak, içi sıvıyla dolu, girintili çıkıntılı bir kovuktur; tulumcuk (utricule) ve torbacık (saccule) adındaki odacıklarının çeperleri son derece keskin duyusal alıcılarla kaplıdır. Bunların ardından yarı çemberimsi üç kanal gelir, en sondaysa salyangoz vardır. Bunun bittiği yerden, iki buçuk kez dönen, asıl işitme alıcıları başlar: tüylü hücreler. Bu hücreler,üzerinde bulundukları organcığa kulak sıvısı aracılığıyla iletilen titreşimlerle uyarılırlar. Bu kuruluş, çeşitli dalga boylarında, yeri az çok belli, iyi bir duyarlılığın elde edilmesine izin verir. Tulumcuk ve torbacık başın durumu konusunda bilgi toplarlar (bu iş sırasında, kulaktaki sıvı, duyarlı alıcılar üzerinde değişen bir basınç yaratır), uzayın üç boyutuna göre yerleştirilmiş bulunan yarı-çemberimsi kanallarda dolaşan aynı sıvının devinimiyse başın tüm devinimlerini oluşturur.

Ağtabakası. Gözün duyarlı organıdır. Burada, ışığın tersine, görme işinin temeli olan, ışığa duyarlı renk verici özdeklerle yüklü alıcılar vardır. Gözün ön kesimindeki göz bebeği ile billûr cisim-tıpkı fotoğraf makinasındaki gibi — ışık yoğunluğunun ve yakınsamanın (convergence'ın) düzenlenmesini sağlarlar. Gerçekte gözümüz ikili bir görmenin barınağıdır. Merkezi görme, alıcılar (koniler) aracılığıyla gerçekleşir; bunlar yalnız gündüzleri, güçlü ışığa karşı duyalıdırlar ve «kesin» görmeye izin verirler. Zayıf ışıktaki çevrel görmeye gelince, bunu ağtabakasının çubukçukları sağlar, renksiz ve belli belirsizdir. Gözler, iç ve dış kaslarının kasılma derecesi ve devinimleriyle, uzaklığı, yönü ve nesnenin kabarıklığını saptamamıza izin verirler..

Dildeki pürtüklerde bulunan tat alma cisimcikleri dört türlüdür ve bize tuzluyu, tatlıyı, ekşiyi ve acıyı duyururlar; burna yerleşmiş uzman alıcılarla çalışan koku alma duyusuysa, şaşırtıcı zenginliktedir, sayısız koku molekülünü algılayabilen büyük bir değişkenliğe sahiptir.

Duyusal alıcılarımızın türü ne olursa olsun — ki bunlar, sinirlerle, beyin kabuğunun değişik bölgelerine bağlıdırlar — , gönderdikleri bildirinin (haberin) hep aynı kaldığını gördük. Bu haber, hep, sinirsel akızın getirdiği elektrik itmelerle oluşur.

(Sürecek)

aşka dair

izzet yasar

«güçlü sevgi ve bağlılık duygusu» falan değil, sözlüklere inanma
tut acıyan gözlerimi, yine birlikteyiz akşamın bu saatında
herhangi bir sıcak savaştan uzakta
bilmem gerek:

ancak onlar sevebilirler bir insanı
kanlarıyla ılıttıkları toprağı
severek ölenler
aysız ya da aylı gecelerde
yağmurlu ya da güneşli günlerde
ve açık ya da kapalı yerlerde
—bunlar hiç farketmez—
bilinçle öldürülenler
ve onların üzgün
ama kararlı arkadaşları
tuzun tadını
avuçta uzun uzun tutulan omuz başının anlamını bilirler
ancak onlar gerçekten sevebilirler bir insanı

en azından bunu bilmem gerek
herhangi bir sıcak savaştan uzakta
gene de güzel şey akşamın bu saatında
uzun barlarda oturup seninle
üzerinde «queen anne» yazılı bardaklardan viski içmek

halk için şiir

hikmet altınkaynak

Çocukluğumuzu düşünelim: Çoğumuz o yaşlarda halk şairlerinin çeşitli dizeleriyle büyüdük. Kerem İle Aslılar, Yunus Emreler, Âşık Garipler, Karacaoğlanlar, Pir Sultan Abdallar, Emrahlar, Dadaloğlular, Leylâ İle Mecnunlar sevdiğimiz kitaplar oldu. Çoğumuz onlara özendik, âşık olduk. Bir çoğumuz şiire heves ettik, dizeler karaladık. Gelgelelim, bunların dışında bir şiirin varlığını daha sonraları anladık. Bu 'aydın' şiiriydi. Halkın bu şiire neden ilgi duymadığına şaşmadık. Kusuru neydi ki?

Halk şiirinin kökenine indiğimizde şairlerin, taşlama yazanından güzelleme yazanına, güldürü yazanından ağıt ve küfür yazanına rastlarız. Bunlardan kimi din ve tasavvufa dalmıştır, kimi gurbete ve güzelliğe, kimi de toplumsal sorunlara... Ama genellikle, çoğu, halkın sorunlarına eğildiler, bunları dile getirdiler, burjuva aydınlarının adını koyduğu bir halk edebiyatı yarattılar. Halk bu nedenle kendileri sevdi. Çocukluğumuzda kalmışsak, bunun içindir. Yani buradan şu çıkıyor: Halk şiiri, ezilen, horlanan, sömürülen sınıfın şiiridir. Egemen sınıfın kültürüyle olsun, onun şiirinin biçim ve özüyle olsun, ilintisi yoktur. Çünkü üretim ilişkilerinden çıkmıştır. Halkın yaşantısını sergilemektedir. Egemen sınıfa da karşıdır.

Bugün halk şiirini, ancak, içinden çıkabilenler yazabiliyor. İşte halk şiiri derken (anonim yaratılanlar ayrı), belirtmek istediğimiz bu. Peki, kime halk denir?

Halk, sınıf ve katmanlara ayrılmış sosyal bir topluluktur. Bu topluluk küçük burjuvaziyi, orta tabakaları, aydınları, köy ve kent işçilerini ve bu arada da burjuvazinin reformlardan yana olan anti-emperyalist, anti-feodal kolunu kapsar. Buradan biz, halka ulaşmayan, halka dönük olmayan, yani halk için olmayan şiirin kusurlarını saptayabiliriz.

İlkin, 19. yüzyılın ikinci yarısında yaşayıp da günümüzde unutulmayan bir halk şairinden söz edelim: Dadaloğlu'ndan. Dadaloğlu'nu unutturmayan, halkın gözü, kulağı, nabzı, yüreği, beyni olmasıdır. Halkın gücünü haykırmasıdır. Ünlü koçaklamasını hatırlayalım:

....

Belimizde kılıcımız kirmani
Taşı deler mızrağımın temreni
Hakkımızda devlet etmiş fermanı
Ferman padişahın dağlar bizimdir

Dadaloğlu yarın kavga kurulur
Öter tüfek davlumbazlar vurulur
Nice koç yiğitler yere serilir
Ölen ölür kalan sağlar bizimdir

Bu örnekten sonra günümüze gelelim. Bugün, kimler yazıyor halk şiirini?

Bu soruya açıklıkla cevap vermek güç değil. Çünkü önümüzde bir sayılama (istatistik) var: Nüfusumuzun % 60'ı okuma/yazma bilmiyor! Bu durumda sözlü şiir geleneğini, yani sırtında sazı kendi şiirlerini, ya da halkın ortaklaşa yarattığı ürünleri köy köy dolaşıp, okuyan saz şairleri akla geliyor. Ama çağın getirdiği radyo, televizyon, basın organları bunun yapılmasına hem ihtiyaç bırakmıyor, hem de bu olanaklı görünmüyor. Geriye, halk edebiyatı içinde, halk şiirinin yazılıp yayınlanması kalıyor. Yalnız o da, eskimiş biçimiyle, kalıplaşmış özüyle, pek ilgi toplamıyor, okunmuyor. Bu yüzden halk, karşısında, aydın şiiri dediğimiz bir şiir buluyor. İşte bu şiiri okuma/yazma bilen % 40'lık nüfusumuzun çoğu anlamıyor. Neden anlamıyor halk? Halkın anlayacağı şiirin, özellikleri nedir?

Nâzım Hikmet, bir konuşmasında sanat anlayışını şöyle açıklar: «Şair oldum olalı, güzel sanatlardan beklediğim şey, halka hizmetleri, halkı güzel günlere çağırmalarıdır. Halkın acısına, öfkesine, umuduna, sevincine, hasretine tercüman olmalarıdır. Sanat telâkkimde değişmeyen işte budur. Geri yanı boyuna değişti, değişiyor, değişecek. Değişmeyeni en dokunaklı, en usta, en faydalı, en güzel, en mükemmel ifade edebilmek için durup dinlenmeden değiştim, değişeceğim.» Türkiye şiirinin babası Nâzım Hikmet'in bu anlayışından, şu gerçek ortaya çıkıyor: Sanat ve giderek şiir, halka hizmet etmeli,

halkı güzel günlere çağırmalıdır. Bu anlayışı kanıtlamak için, kendi şiirinden bir örnek verebiliriz:

....

Yaşamayı ciddiye alacaksın,
yani, o derecede, öylesine ki,
meselâ, kolların bağlı arkadan, sırtın duvarda,
yahut, kocaman gözlüklerin,
beyaz gömleğinle bir laboratuvarda
insanlar için ölebileceksin,
hem de yüzünü bile görmediğin insanlar için,
hem de hiç kimse seni buna zorlamamışken,
hem de en güzel, en gerçek şeyin
yaşamak olduğunu bildiğin halde.

Yani, öylesine ciddiye alacaksın ki yaşamayı,
yetmişinde bile, meselâ, zeytin dikeceksin,
hem de öyle çocuklara falan kalır diye değil,
ölmekten korktuğun halde ölüme inanmadığın için,
yaşamak, yani ağır bastığından.

Halkın, bu şiiri süssüz, açık, yalın bulması, bize, bütünüyle anlayacağını ve kendisini de yaşamaya karşı isteklendireceğini gösteriyor. Oysa geleneksel tarzda yazılmış, halk şiirinin biçimi ve özü yok bu şiirde. Gene Nâzım'dan birkaç dize alarak, biçim ve öz sorununu açıklamaya çalışalım:

....

üç telinde üç sıska bülbül öten
üç telli saz
dağlarla dalgalarla kütleleri
ileri
atlatamaz!

Üç telli saz
yatağını değiştirmek isteyen
nehirlerden:
köylerden, şehirlerden
aldığı hızla

milyonlarla ağzı
birtek
ağızla
güldüremez!
Ağlatamaz!

....

Burada Nâzım Hikmet, orkestranın olduğu bir çağda üç telli sazın cılız, güçsüz kalacağını, gelişim içindeki topluma, yeni, toplumsal yanı olan öğeler gerektiğini anlatıyor. Şiir için de bu böyle. Başlangıçta heceyle, aruzla, kalıplaşmış ölçüler içine konulan öz, yeni nitelikler kazandıkça, yeni bakış açıları taşıdıkça, elbette yeni biçimleri de yedeğinde getirecekti, getirdi. Bu süreçte gözden uzak tutulmaması gereken öğe, halkın ekonomik, sosyal, kültürel yapısı olmalıdır.

Dadaloğlu'nun koçaklaması, 19. yüzyılın ikinci yarısında biçimiyle, özüyle büyük bir değerdi. Bugün bile o ölçüler içinde okunup, hatta müziklendirilerek söylenip, gerekli önem veriliyorsa, halkın «öfkesine, umuduna, sevincine, hasretine tercüman» olduğu içindir.

Demek oluyor ki halk için şiir, popülist bir anlayışla kaleme alınan değil, her şeyiyle halk olan şiirdir. Halka ulaşmayan şiirin kusuru, işte, burada aranmalıdır.

Halk için yazdığını söyleyen, gerçekte aydınlara, birbirlerine yazan şairlerin adlarını açıklamak bir şeyi değiştirmez. Değiştirecek olan, halk gibi yaşayan, halkın yaşantısını etinde, kemiğinde, ruhunda duyanların, başarılı şiirler yazarak, halka hizmet etmeleri, halkı güzel günlere çağırmalarıdır. Bu çağırışta değişmeyen «en dokunaklı, en usta, en faydalı, en güzel, en mükemmel ifade»dir. Şiirin işlevini, halk için şiiri böyle anlıyoruz: Tıpkı, halkın anladığı gibi...

olaylar arasında

Derleyen : Ali Yanardağ

• İstanbul'da bulunan Millî Eğitim Bakanlığı Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürlüğünce yapılan istatistiğe göre, 1974 yılında Türkiye'de 6883 kitap derlenip basılmıştır. Bu yapıtların 5810'u kitap, 1073'ü broşürdür. 5743 telif yapıta karşılık 1140 çeviri yapıt yayımlanmıştır. Edebiyat, 1176 sayısıyla toplumsal bilimlerden sonra ikinci sırada yer almaktadır.

• Dursun Akçam'ın «Maral» ve «Ölü Ekmeği» adlı öyküleri «Karakâğıt» adı altında Rusçaya çevrilmiştir. 15 bin adet basılan kitap bütün cumhuriyetlere dağıtılmıştır. Akçam'ın «Kahraman» adlı öyküsü daha önce de Bulgarcaya çevrilmişti.

• Çetin Altan'ın «Büyük Gözaltı» adlı romanının Fransa'da yankılar uyandırması üzerine, Flammarion yayınevi yazarın ikinci romanı olan «Bir Avuç Gökyüzü»nü de yayımlamağa karar vermiştir. Çetin Altan geçtiğimiz ay içinde Fransa'da yayımlanan yabancı yapıtlara verilen Medicis ödülünün kurucusu Gala Barbizan'ın çağrılısı olarak İtalya'ya gitmiş, oradan da Paris'e geçerek «Bir Avuç Gökyüzü»nün yayınlanması için yapılan çalışmalara nezaret etmiştir.

• 1973 yılında Rusçaya çevrilerek Moskova Progres Yayınevince basılan Tarık Dursun K.'nın romanı «Denizin Kanı» bu kez de Bulgarcaya çevrilmiştir. Gülçin Çeşmecieva tarafından çevrilen kitap yayınlanmak üzere Narodna Kultura Yayınevine teslim edilmiştir. Kitap, 1975/76 mevsiminde yayımlanacaktır.

• Nevzat Üstün'ün «Türkiyedeki Amerika» adlı incelemesi Polonya'da yayımlanacaktır. Yapıtı Janusz Kolcin çevirmiştir.

• İspanya'da «Toplumcu Türk Şairleri Antolojisi» adı altında Türk şiirini konu alan bir kitap yayımlanacaktır. Toplumcu şairlerimizden hemen hemen tümünün yer alacağı kitaptaki şiirleri İspanyolcaya Süleyman Şalom çevirmiştir. Madrit Üniversitesi yayınları arasında çıkacak olan Toplumcu Türk Şairleri Antolojisinde Nâzım Hikmet, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Attila İlhan, Hasan İzzettin Dinamo, Hasan Hüseyin, Ahmet Arif, Rıgat Ilgaz, Bedri Rahmi Eyuboğlu, Orhan Veli, Oktay Rıfat, Metin Eloğlu, Melih Cevdet Anday, Necati Cumalı, Can Yücel, Cahit Külebi, Refik Durbaş ve diğer toplumcu şairlerimiz yer alacaktır.

• Cumhuriyet Gazetesinin düzenlediği Yunus Nadi Armağanını bu yıl Sırtlan Payı adlı romanıyla Attila İlhan almıştır.

• İsveç'te yeni çıkmaya başlayan «Artes» dergisinde Fazıl Hüsnü Dağlarca'dan beş, Oktay Rifat'tan beş şiir yayımlanmıştır. Şiirleri Lütfi Özkök çevirmiştir.

• Finlandiya'nın en eski ve ünlü edebiyat dergisi «Nya Argus» CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'in şiirlerini yayımlamıştır. Helsinki'de İsveççe olarak yayımlanan ve 68 yıllık bir geçmişi bulunan dergide Bülent Ecevit'in şu şiirleri yer almıştır: «Mağara, Hippiler, Yapamadığımız, Dere». Dergi ayrıca Bülent Ecevit'in yaşam öyküsünü de yayımlamıştır. Ecevit'in şiirlerini İsveççeye Lütfi Özkök ve Anne-Marie çevirmişlerdir.

• Sovyet türkologları tarafından hazırlanan 15 Türk hikâyecisinin hikâyelerinden oluşan bir seçme Moskova'da yayımlanmıştır. Seçmede yer alan hikâyeciler şunlardır: Mahmut Özay, Mehmet Seyda, Oktay Akbal, Sabahattin Kudret Aksal, Tahsin Yücel, Necati Cumalı, Cengiz Yörük, Adnan Özyalçıner, Kâmuran Şipal, Tarık Dursun K., Muzaffer Buyrukçu, Zeyyat Selimoğlu, Füruzan, Bilge Karasu, Tomris Uyar.

• Orhan Kemal'in ünlü romanı «Murtaza» Moskova'da Gvardiya yayınevi tarafından basılmıştır. Sovyet türkoloğu Mihail Malişev'in Rusçaya çevirdiği roman büyük bir tirajla satışa çıkmıştır. Aynı yayınevi daha önce de Nâzım Hikmet, Sait Faik, Sabahattin Ali ve Reşat Nuri Güntekin'in yapıtlarını basmıştı.